

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Soňa Kervitcerová

BĚH JAKO SYMBOLICKÝ KAPITÁL

Vedoucí práce: PhDr. Marek Halbich, Ph.D.

Praha 2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 12. 2014

.....

podpis

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Marku Halbichovi, PhD., za vstřícný přístup a cenné připomínky. Rovněž děkuji svým rodičům, kteří mě přivedli k atletice a se kterými jsem vždy mohla sdílet své úspěchy i pády.

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. HLAVNÍ ČÁST	7
2.1. Sport jako symbolický kapitál.....	7
2.1.1. Základní koncepty teorie Pierra Bourdieu	7
2.1.2. Bourdieu, sportovní pole a jeho autenticita	8
2.2. Historie dálkového běhání	12
2.2.1. Běh jako přirozená lokomoce člověka	12
2.2.2. Běh jako kulturní prvek	15
2.2.3. Běh jako sportovní disciplína.....	17
2.2.4. Vznik moderního sportu a sportovní globalizace	19
2.3. Keňa: Od zlodějů dobytka k moderním sportovním nomádům	21
2.3.1. Keňa, země běžeckých talentů	21
2.3.2. Migrace	25
2.3.4. Mizející tradice	28
2.3.5. Sport bílého muže	29
2.3.6. Další rozměr běhu	31
2.3.7. Maiyoro a Keino: postkoloniální atleti	32
2.3.8. "Prize money" a globální nomádi	36
2.3.9. Keňské slzy	41
2.3.10. Pátrání po příčinách běžecké dominance	45
3. ZÁVĚR.....	48
4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50

1. ÚVOD

Obliba vytrvalostního běhu v posledních letech rychle stoupá. Velké městské maratony, ale i tradiční lokální běhy bývají vyprodané několik měsíců předem. Osobní trenéři na objednávku sestaví tréninkový plán každému zájemci, vznikají nové běžecké oddíly, weby, časopisy i speciálně zaměřené sociální sítě. Vyšlo také mnoho nových zajímavých knih opěvujících vytrvalost a vůli nejlepších běžců. Jedna z nich zašla dokonce ještě dál. Její autor¹ se vydává na cestu za poznáním národa severomexických Tarahumarů, kteří jsou známí jako jedni z nejlepších vytrvalců na světě. A postupně mezi nimi dochází k přesvědčení, že člověk je k běhu “zrozen.” Svá tvrzení dokonce dokládá závěry nedávných vědeckých výzkumů. Po vydání knihy se zvedla obrovská vlna zájmu o vytrvalostní běh, jakožto všem zcela přirozený lidský pohyb, ke kterému není třeba žádného vybavení, a to dokonce ani bot. Při čtení jsem si několikrát vzpomněla na prvního bosého atleta,² který šokoval západní svět, když v roce 1960 v Římě sprintoval bos pro olympijské zlato v maratonu. Dnes jsou již závodníci z Keni a Etiopie součástí každého většího závodu na střední a dlouhé tratě. Něco se ale změnilo. Nejen, že neběhají bosí, ale určitě neběhají ani pro radost z pohybu nebo proto, že by to pro ně bylo přirozené. Běh je pro ně zaměstnáním.

Ve své práci jsem se proto rozhodla prozkoumat kulturně-společenské aspekty běhu na střední a dlouhé tratě a zaměřit se zejména na to, jak se tato atletická disciplína v minulosti vyvíjela a konstitovala až do dnešní podoby symbolického kapitálu. Na příkladu východoafrického kmene Nandi bych chtěla prozkoumat proměnu běhu, jakožto symbolického kapitálu v dlouhodobější perspektivě a postavit jejich keňskou tělesnou kulturu do kontextu s kolonialismem a moderní globalizovanou atletikou. A v závěru si také zodpovědět otázku, proč některé jiné disciplíny (technické - např. vrhačské), dnes tolik symbolickým kapitálem nedisponují, resp. jej během vývoje do určité míry ztratily.

Text je strukturován následovně: V úvodní části je představen sport v perspektivě Pierra Bourdieu v návaznosti na jeho koncepty habitů, sociálního pole a kapitálu. Následuje

---

¹ MCDUGALL, Christopher. Born to run: a hidden tribe, superathletes, and the greatest race the world has never seen. 1st ed. New York: Alfred A. Knopf, 2009

² byl to Abebe Bikila

nutný historický exkurs popisující vznik soudobé podoby vrcholového a profesionálního sportu; důraz je kladen především na historii dálkového běhání. Od toho, jakou roli sehrála schopnost běhu v evoluci našeho rodu a k čemu jej lidé na světě využívali, až po vznik běhu jako sportovní disciplíny v dnešní podobě. Poté se, na příkladu běžců z kmene Nandi, pokusím vystihnout změnu, která se udála a proč. Na základě historických pramenů, biografí, dostupných článků a rozhovorů s minulými i současnými africkými běžci, chci uvést jejich běžeckou kulturu do kontextu s kolonialismem a moderní sportovní globalizací.

2. HLAVNÍ ČÁST

2.1. Sport jako symbolický kapitál

Za klíčového autora pro teoretické ukotvení mého záměru, považuji francouzského sociologa a antropologa Pierra Bourdieu, který se svými koncepcemi a tezemi snažil překlenout vzájemný nesmiřitelný boj objektivních a subjektivních struktur sociálního světa, probíhající dějinami sociologie.

V této části práce si nejdříve krátce představíme jeho koncept symbolického kapitálu, v návaznosti na související koncepty habitu, kapitálu a pole. Poté se již podrobněji podíváme na pole sportu a to zejména na jeho provázanost s dalšími vnějšími poli, které svým působením do značné míry určují jeho dnešní globalizovanou podobu.

2.1.1. Základní koncepty teorie Pierra Bourdieu

Základní tezí Bourdieuho konceptu habitu je, že “habitus je soubor individuálních na individualizovaných (tedy nikoliv kolektivních) dispozic (t. j. předpokladů) vnímat, myslet a jednat ve světě určitým způsobem. Tyto dispozice jsou výsledkem působení objektivních struktur, kterým je příslušný aktér dlouhodobě vystaven. (...) Aktér skrze habitus vnímá svět kolem sebe a specifickým způsobem o něm přemýšlí. Jelikož však není loutka, tak reaguje nejen na své vtělené dispozice, nýbrž pochopitelně, na specifické sociální a historické podmínky, resp. na aktuální kontext, se kterým jeho habitus interaguje. Možnosti jednat určitým způsobem jsou též limitovány (a zároveň umožňovány) strukturou sociálního pole,

tedy systémem distribuce forem kapitálu. Teprve v těchto kontextech, které jsou vždy nutně přítomny, aktér jedná."³

Ve vyspělých společnostech však lidé před sebou nemají nediferencovaný sociální prostor. Různé sféry života – umění, věda, náboženství nebo sport – mají sklon vytvářet oddělené mikrokosmy, jež Bourdieu nazývá poli. Pole jsou relativně autonomní, tj. mají většinou vlastní pravidla, řád a formy autority. Každý jedinec v daném poli zaujímá určitou sociální pozici, která je, stručně řečeno, pozicí ve struktuře distribuce různých druhů kapitálu.⁴ Kapitál tak lze chápat obecně jako cokoliv, co má v příslušném sociálním poli či prostoru diferencující efekt, to jest jako to, co způsobuje nerovnou distribuci uznání a moci. Aby něco mohlo být považováno za kapitál, musí to být v posledku převoditelné na kapitál symbolický

Symbolický kapitál, je kapitál odlišného řádu, vzniká úspěšným používáním různých druhů kapitálu. Funguje tak, že aktér prostřednictvím něj získává explicitní nebo praktické uznání, jehož zisk je ve svých důsledcích totožný se ziskem moci. A právě zisk moci je dle Bourdieuho konečným cílem všech sociálních bojů, které rozehrávají – vědomě či nevědomě – všichni sociální aktéři ve všech sociálních polích. Příkladem symbolického kapitálu může jakákoliv vlastnost - fyzická síla, bohatství či udatnost, která nabývá symbolické účinnosti a stává se doslova jakousi magickou silou, protože odpovídá na sociálně ustavená "kolektivní očekávání."⁵ Symbolický kapitál jednoduše existuje jen "do té míry, nakolik ho vnímají lidé, kteří znají a v praxi uznávají princip diference. Je založený na poznání, na poznání a uznání."⁶

2.1.2. Bourdieu, sportovní pole a jeho autenticita

Tak jako pole politiky, vědy nebo umění má i pole sportu vlastní historii, podmínky pro vstup anebo specifické formy kapitálu, o něž soupeří různé společenské skupiny a sociální aktéři.⁷ Nejedná se přitom o homogenní prostor, ale je produktem interakce mezi jednotlivými sub-poli ustavenými v jeho rámci. I z tohoto důvodu je třeba o sportovním poli uvažovat jako o poli relativně autonomním – t. j. poli, které nelze uchopit mimo jeho širší sociální a kulturní

³ RŮŽIČKA, M., VAŠÁT, P. Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole – kapitál – habitus. AntropoWebzin 2/2011. Dostupné na adrese <http://antropologie.zcu.cz/zakladni-koncepty-pierra-bourdieu-pole-kapital-habitus>

⁴ Bourdieu rozlišoval tři formy kapitálu: kapitál ekonomický, sociální, kulturní (např. Bourdieu 1986)

⁵ BOURDIEU, Pierre. Teorie jednání. Praha: Karolinum, 1998 str. 114

⁶ tamtéž

⁷ BOURDIEU, Pierre. Sport and Social Class. *Social Science Information*, 1978, roč. 17, č. 6, s. 819–840.

kontext. Tato relativní autonomie je důsledkem dynamických vztahů mezi sportovním polem a dalšími, externími poli, jejichž procesy se vzájemně ovlivňují.

V souladu s logikou výkladu P. Bourdieu se jedná především o čtyři vnější pole, která definují postavení pole sportovního. Jsou to pole ekonomických vztahů, legislativní pole, pole politiky a pole masových médií. "Aktéři všech těchto polí a zároveň pole sportovního se ocitají ve sporu o možnost definovat sportovní pole a jeho profesionální podobu a tím na něj mocensky působit. Důležitým prostředkem k definování pravidel sportovního pole, o který se vedou spory mezi mocenskými aktéry, je autenticita jako jedinečná vlastnost sportovního pole a jeho sub-polí. Étos sportovního pole na autenticitě do značné míry závisí. Sportovní pole a sub-pole profesionálního sportu odkazováním k autentickému ideálu definuje svou integritu, své propojení s ideály sportu, ve kterém převládá prvek play, amatérismus a čistá radost ze hry."⁸

Počátky zvýšeného vlivu ekonomického pole v poli sportovním lze spojit zejména s novou rolí sportu jakožto prostředku zábavy pro zvětšující se masu konzumentů, jinými slovy s procesem jeho komodifikace. Počátek tohoto procesu můžeme umístit na konec 19. století, kdy rostoucí dominance ekonomického kapitálu začíná pomalu zastiňovat ostatní (např. sociální, kulturní) styly vnímání a chápání sportu. Není to však nic pevně daného a neměnného - aktéři ekonomického pole o místo v hierarchii pole sportovního neustále zápolí. Vliv na jejich úspěšnost má i dominantní politická tradice, styl fungování státu od neoliberalismu (implikujícího striktní oddělení vrcholového sportu jako obchodního artiklu od sportu jako amatérské praxe) po sociální stát, v němž je sport chápán jako veřejná služba (se silným postavením amatérských sportovních organizací).⁹

Příkladem působení legislativního pole může být míra vlivu práva a veřejné moci do pravidel stanovených sportovními organizacemi. V minulosti řešené kauzy, týkající se přestupů fotbalových hráčů nebo dopingu, naznačují, že i "na první pohled ryze sportovní opatření může být předmětem ustanovení komunitárního práva, tedy jakési „vyšší moci“ působící vně daného sportovního pole."¹⁰

Co se týká působení pole politického, zde je potřeba rozlišit více dimenzí, v nichž dochází k ovlivnění autonomního postavení sportu. Nejedná se jen o boj o jeho autentickou formu, ale o boj o samotnou jeho existenci. Jedním z nejstarších způsobů průniku státu do relativně autonomního sportovního pole, je snaha státních institucí o eliminaci některých

---

⁸ SVOBODA, Arnošt. Autenticita sportovního pole: Příklad profesionálního sportu. Časopis Sociální studia. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií 1/2011, str. 9

⁹ tamtéž, str. 11

¹⁰ tamtéž, str. 12

sportovních odvětví. Nikoliv formou explicitních zákazů, ale spíš snahou o regulaci některých aspektů sportu (zakázané látky, přestupy mezi týmy). "Dalším, a velmi rozšířeným motivem, byť ne v České republice, je důraz na vrcholový a potažmo profesionální sport jako nástroj sociální integrace a s tím spojené téma sportu jako nástroje pro konstrukci národní identity."¹¹ Patrná je zejména u post-koloniálních států a národnostních menšin, jejichž atletické hvězdy zpravidla nezapomenou svou zemi v rozhovoru zmínit a jejich úspěchy jsou doslova celonárodní událostí.

*"Moje země není jako ostatní. Pokud závodíte za Etiopii, musíte přivést zpět zlato, lidé neakceptují nic jiného. Stříbro nebo bronz je u nás stejné jako být pátý nebo šestý. Chci, aby lidé byli šťastní a proto chci být vždy první. Buší mi srdce když na to myslím a proto trénuji tvrdě, abych udělala lidi šťastnými."*¹² (Tirunesh Dibaba)

*„Oslavy byly opravdu úžasné. Připravili mi ohromné uvítání, takové u nás ještě nikdy nebylo. Lidé byli šťastní, že jsem se stal rekordmanem, a já taky. Přijeli všichni hlavní politici, ministr sportu i bývalý prezident. Byla to obrovská oslava.“*¹³ (David Lekuta Rudisha)

Výše uvedené využívání sportu a mocenské vlivy ve sportovním poli jsou podmíněny symbolickým kapitálem, který je se sportovním polem a jeho aktéry neodmyslitelně spojen. Charakteristické vlastnosti sportu jsou cenným „artiklem“, který lze využít pro prosazování nejrůznějších zájmů. Děje se tak z důvodu jedinečnosti těchto vlastností a jejich jen omezené přenositelnosti do jiných polí. Využití sportu v politice a diplomatických vztazích může mít i extrémní podobu vzájemných bojkotů olympijských her (např. státy komunistického bloku a západními státy v letech 1980 a 1984). Zásah politického pole do sportu jako podívané se podílel na destrukci jeho vnitřních norem a tradic a značně přispěl ke korupci jeho autentického ideálu.

Posledním externím polem, které se podílí na definici soudobého sportu, je pole masových médií. Tento vzájemný vztah se vyvíjel po většinu 20. století a jeho produktem je medializovaný sport společně s jeho diváckou spotřebou.¹⁴ Obě pole jsou na sobě závislá a jejich spolupráce oboustranně výhodná. "Jedinečné postavení v medializovaném sportu mají

---

¹¹ SVOBODA, Arnošt. Autenticita sportovního pole: Příklad profesionálního sportu. Časopis Sociální studia. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií 1/2011, str. 12

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=mhnNsQ0vJCc>

¹³ <http://isport.blesk.cz/clanek/ostatni-atletika/104465/atleticka-kometa-rudisha-chtel-jsem-byt-jako-tata.html>

¹⁴ MAGUIRE, Joseph a kol. Sport Worlds: A Sociological Perspective. Champaign, IL: Human Kinetics, 2002

úspěšní sportovci, kteří se na základě vysokého poměru sportovního kapitálu (tj. vysoce hodnocených sportovních výkonů) stávají předmětem zájmu sponzorů i médií. Jsou tak přemístováni z čistě sportovního prostředí do širšího kontextu masové kultury a jejich obraz je spojován s tématy prostupujícími více společenských oblastí. Často dosahují statusu „ikony“ – symbolického nositele idejí a mýtů určité komunity v určitém okamžiku."¹⁵

Vývoj Bourdieuho uvažování o sportu byl završen angažovaným textem z roku 1998, v němž autor jednoznačně formuluje své teze o dominantním postavení ekonomického a mediálního pole ve vztahu ke sportovnímu poli a zejména jeho vrcholovému a profesionálnímu sub-poli. Bourdieu jde tak daleko, že sám navrhuje, byť poněkud akademické, řešení tohoto stavu, který považuje pro sport za škodlivý. Hovoří v této souvislosti o ideální formě sportu v jeho autentické podobě.

Zdůrazňuje vzdělávací roli sportu, striktní přístup ke korupci, výchovu mladých sportovců, obnovení kontinuity mezi sportovními kluby na základní úrovni a jejich elitními protějšky nebo integrační roli sportu pro imigranty. Tímto by měl sport dospět k obnovení svých ideálů, které Bourdieu označuje jako *politickou filosofii sportu*: Tedy seriózní přístup ke sportu, amatérismus a ideál fair-play. Navrhuje dále vznik legislativního sportovního orgánu, do jehož jurisdikce by nespádali pouze sportovci, ale i televizní komentátoři, majitelé televizních stanic a další. Takto by byla ve sportu zachována rovnováha, tak důležitá pro udržení autenticity.¹⁶

---

¹⁵ SVOBODA, Arnošt. Autenticita sportovního pole: Příklad profesionálního sportu. Časopis Sociální studia. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií 1/2011, str. 15

¹⁶ BOURDIEU, Pierre. The State, Economics and Sport. Sport in Society, 1998b, roč. 1, č. 2, s.15–21.

2.2. Historie dálkového běhání

„Ptáci létají, ryba plave a člověk běhá.“

(Emil Zátopek)

Základním prvkem většiny nejznámějších moderních sportů je běh, ačkoliv bývá často spojen s využíváním nástrojů, jako jsou například různě veliké míče nebo rakety.

Ale i ostatní pohybové sporty, jako je surfing, skateboarding nebo jízda na kole, jsou výsledkem jedinečné lidské anatomie a fyziologie odvozené z rozvoje bipedie.

V této kapitole zaměříme na historii vytrvalostního běhu. Uvidíme, že schopnost běhat hrála v historii lidstva vždy nezastupitelnou úlohu. Rychlé a efektivní překonávání dlouhých vzdáleností umožnilo některým našim předkům přežít,¹⁷ někde se stalo významným kulturním prvkem, jinde zas praktickým způsobem předávání informací či druhem meditace. Dnes lidé běhají, aby unikli každodennímu stresu, běh je sportovní disciplínou a pro některé i způsobem obživy.

2.2.1. Běh jako přirozená lokomoce člověka

Od nejrannějších počátků byl člověk nedílnou součástí přírody. Základním prvkem všech pohybů byla vždy chůze. Avšak někde mezi pozdními Australopitékami a prvními skutečnými lidmi (Homo) došlo k rozvoji bipedie, která se stala určujícím znakem raných hominidů a v nadsázce by se dalo říct, že nám v konečném důsledku umožnila moderní soutěžení v běžeckých disciplínách na dlouhou trať.

Rozvoj bipedie vyznačuje rozhodující mezník odklonu linie lidí od ostatních lidoopů. Podle klasických teorií byl rozdíl mezi kostrou australopitěka a kostrou příslušníka rodu Homo přisuzován odlišnému (pro nás efektivnějšímu) způsobu chůze a schopnost běhat byla

---

¹⁷ v některých částech Afriky je vytrvalostní lov praktikován dodnes

považována jen za vedlejší produkt těchto změn. Dalšími hypotézami vysvětlující vznik bipedie jsou například snížení teplotního zatížení nebo větší uplatnění předních končetin při pohybových činnostech mimo lokomoci, především při příjmu potravy.

V roce 2004 však dva vědci publikovali v časopise *Nature* článek,¹⁸ ve kterém vše stavějí do trochu jiného světla. Tito vědci uskutečnili desítky pokusů na pohyblivém chodníku, při kterých studovali běh lidí i různých jiných živočichů. Dospěli k závěru, že mnohé anatomické rysy se u našich předchůdců objevily prostě proto, že se jim hodila schopnost běhat dlouhé tratě. Člověk sice většinou ostatních zvířat nemůže konkurovat v rychlosti, ale má překvapivě působivou schopnost běžet relativně vysokou rychlostí na dlouhé vzdálenosti v extrémních podmínkách. Oba vědci předložili řadu argumentů, kterými svou „běžeckou“ teorii dokládají: Je zde především nemalý výčet stabilizačních mechanismů umožňujících běh: přítomnost šíjového vazů, dlouhý palec u nohy, achillova šlacha, hýžd'ový sval, nebo protisměrný pohyb končetin. Běh podle nich není jen zrychlenou chůzí, je to unikátní, svébytný způsob pohybu. Při rychlostech přes sedm kilometrů za hodinu většina lidí automaticky přechází do klusu, protože je to úspornější než pokračovat v chůzi. Běžec totiž využívá systém pružin v dolních končetinách, který umožňuje lépe hospodařit s energií (při dopadu na nohu se pružiny smrští a uloží energii předchozího kroku, aby ji vzápětí při odrazu uvolnily).

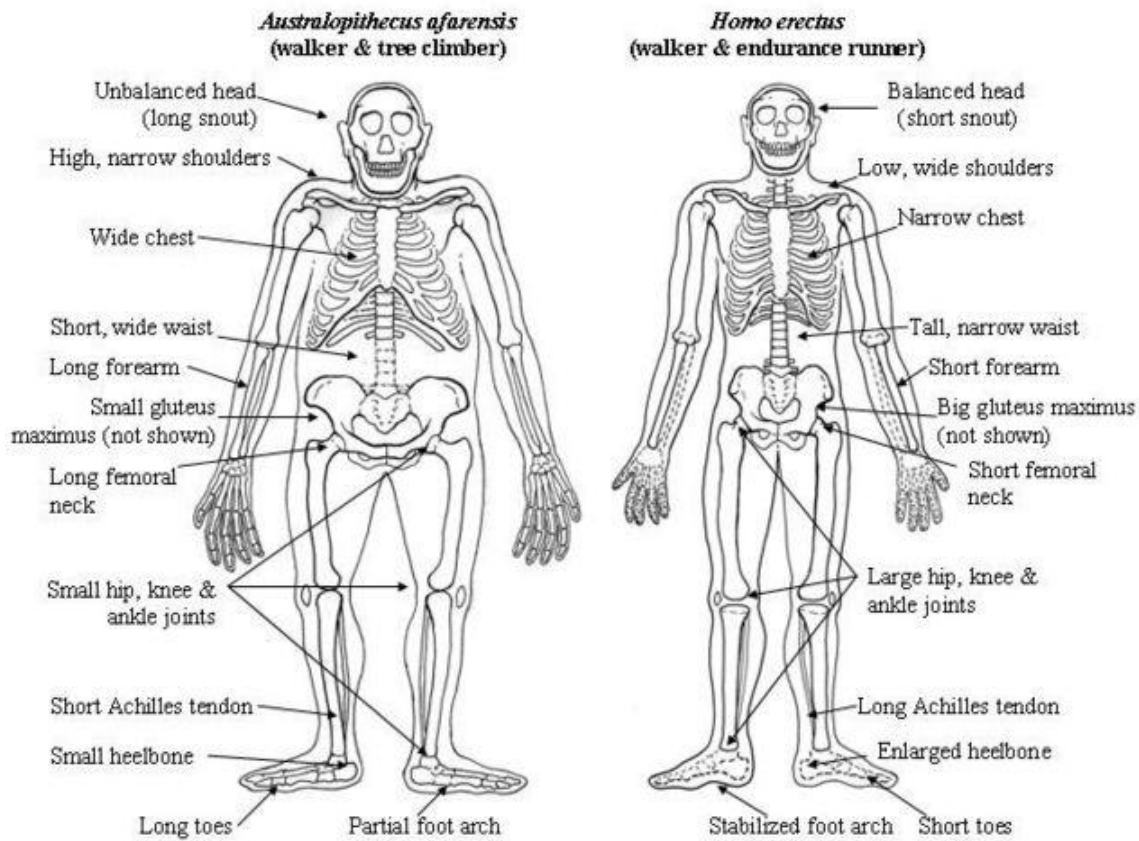
Otázkou nadále zůstávalo, proč právě běh? Louis Liebenberg, který v 80. letech prožil čtyři roky ve skupině lovců v africké poušti Kalahari, říká: „Existují dvě hypotézy, proč raní příslušníci rodu *Homo* potřebovali umět rychle překonávat dlouhé vzdálenosti - pojidání zdechlin a vytrvalostní lov. Závody s ostatními mrchožrouty o to, kdo první zdechlinu najde, by zvyšovaly kondiční výhody funkcí, které rozvíjejí vytrvalostní schopnosti. Důležitým faktorem přitom je, že člověk se může na rozdíl od zvířat ochlazovat pocením. Druhým důležitým faktorem pak schopnost člověka zvíře vystopovat. Dokud nebyli domestikováni psi, mohl být vytrvalostní lov jedním z nejúčinnějších forem lovu. Proto je možné, že hrál rozhodující úlohu ve vývoji lidí.”¹⁹ Liebenberg studoval také chování lovců a jejich vzájemnou komunikaci. Zjistil, že kromě neustálé spolupráce a dokonalé koordinace jsou schopni takových psychických výkonů, jako je vžívání se do zvířat. „Projektují se do jejich myslí, pohledem na jejich stopy dokážou odhadnout jejich příští pohyb a sami se ocitají v

---

¹⁸ BRAMBLE, Dennis M. a Daniel E. LIEBERMAN. Endurance running and the evolution of *Homo*. *Nature*. 2004-11-18, vol. 432, issue 7015, s. 345-352 Dostupné z: <http://www.nature.com/doi/10.1038/nature03052>

¹⁹ LIEBERBERG, Louis a ROGER B. MANNING. Persistence Hunting by Modern Hunter-Gatherers: The Persistence of the Deer-Hunting Culture. *Current Anthropology*. 2006, vol. 47, issue 6, s. 232-236

jakémsi transu. Je to mentální inženýrství na nejvyšší úrovni,²⁰ tvrdí antropolog. A dodává, že běh je zakotven v naší kolektivní imaginaci. Proto jsou lidé i dnes tolik posedlí maratonem. Podle něj je běhání supersíla, která nás udělala lidmi, a všichni do jednoho jsme ji zdědili.

Obrázek 1 - vyznačuje rozdíly ve stavbě kostry mezi druhy *Australopithecus afarensis* a *Homo erectus*, s důrazem na ty, které umožnily efektivní chůzi a běh *Homo erectus*²¹

Hypotéza o vzniku člověka jako lovce-běžce se stala jednou z uznávaných teorií a antropologové ji dále rozvíjejí. Možná to byla právě tato vlastnost, která dala *Homo sapiens* výhodu před neandertálci. Poslední výzkumy naznačují, že neandertálci byli přinejmenším stejně inteligentní jako my. Byli však specialisté na lov velkých zvířat – silní a mrštní – a v běhu na velké vzdálenosti nám nemohli konkurovat. A když se planeta před 40 000 lety oteplila, objevily se rozsáhlé savany se spoustou antilop a jiných rychlých kopytníků, zatímco mamuti, hlavní kořist neandertálců, vyhynuli. Tím nastala éra lehkonožých a štíhlých běžců.

²⁰ LIEBENBERG, Louis a ROGER B. MANNING. Persistence Hunting by Modern Hunter-Gatherers: The Persistence of the Deer-Hunting Culture. *Current Anthropology*. 2006, vol. 47, issue 6, s. 232-236

²¹ www.sciencedaily.com/releases/2004/11/041123163757.htm

Tuto teorii podporuje i další badatel, americký antropolog Bernd Heinrich. V článku "Vytrvalý lovec"²² se zabývá otázkou lidské evoluce s ohledem na roli, kterou v něm sehrál vytrvalostní lov. Heinrich, mimo jiné také autor oceňované publikace *Why We Run* (2001), zde říká, že jedním z hlavních selektivních činitelů pro rozvoj běhu u lidí, byla nutnost obživy a tedy i lovu. Heinrich také stručně pojednává o prvních lidech jako běžajících predátorech, ale zabývá se běháním i z hlediska současné populace a nových technologických pokroků. Píše o tom, jak důležitá je pro lidského ducha snaha neustále se zlepšovat, což vnímá jako pojítka s dobou, kdy lidé obývající Afriku sledovali svou kořist bez ohledu na čas a vzdálenost, aby si splnili svůj sen o rychlé antilopě. Tyto sny dnes vystřídala touha po rekordech. Nastavilo je pár nadaných lidských antilop a nyní jsou ostatními pronásledovány.

Viděno Bourdieho optikou, být schopným a vytrvalým běžcem, s sebou již v této době neslo značný symbolický kapitál. Ti nejlepší vytrvalci byli zároveň i nejlepšími lovci, jejich schopnost byla ostatními náležitě oceňována a snažili se jim vyrovnat.

2.2.2. Běh jako kulturní prvek

„Nepřestal jsi běhat, protože jsi starý, ale jsi starý, protože jsi přestal běhat.“

(Taharumarské přísloví)

Běh byl tedy zprvu spojován především s nutností obživy, ale již od samého počátku jej lze považovat také za neoddelitelný projev lidské kultury. Dnes již to zdaleka není pouze pohybová aktivita, ale i sociální fenomén, jehož význam daleko překračuje dosažené výsledky či statistiky vzájemných utkání. "Sport je provázán s daným sociálním a kulturním kontextem, odráží a svébytně vyjadřuje tento kontext a přispívá k pochopení našich vazeb se světem okolních hodnot. Je to sociálně konstruovaný fenomén, je aktivitou vznikající a vyvíjející se ve vzájemném soužití lidí."²³

Běh jako kulturní prvek můžeme nalézt v mnoha starověkých i současných kulturách. Ráda bych zde uvedla několik příkladů. Tím prvním jsou legendární poslové *chasqui* z doby incké říše, kteří doručovali zprávy ve formě uzlového písma - quipu. Chasqui byli mladí chlapi, speciálně vybíraní a trénovaní pro rychlý pohyb ve vysokých nadmořských výškách. Bývali rozmístěni na inckých silnicích na stanovištích, zvaných *tampu*, zhruba 5 km od sebe a

²² HEINRICH, Bernd: *Endurance predator*, OUTSIDE MAGAZINE, September 2000

²³ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita a Paido, 2006

zprávu si předávali štafetovým způsobem od jednoho tampu k druhému. Jednotliví poslové tedy sice sami nepřekonávali velké vzdálenosti, běhali však v extrémních nadmořských výškách (až 5000 m. n. m.), kde je vzduch tak řídký a obsah kyslíku omezený, že jakákoliv větší fyzická námaha může mít pro normálního člověka fatální důsledky. Díky speciálnímu výcviku chasqui, však mohla zpráva z Quita do Cuzca (asi 2000 km) dorazit za pouhých pět dnů.²⁴ Pedro Cieza de León píše o tomto unikátním způsobu přenosu informací, nezbytných pro každý dobře fungující stát: "Běžela tak rychle, že se Inkové v krátkém čase dozvěděli, co se stalo ve vzdálenosti tří set, pěti set, nebo dokonce osmi set mil. Je skoro jisté, že ani rychlí koně by nemohli dopravit zprávu rychleji."²⁵ Jako v jiných případech, i běžci chasqui byli náležitě motivováni, aby dobře plnili svou službu – jestliže zprávu nedodali nebo ji prozradili, byli potrestáni smrtí.²⁶ Španělé shledali incký systém běžců natolik užitečným, že jej sami používali až do roku 1800. Metafora, která říká, že v systému předávání quipu Inkové používali lidské stroje, je naprosto oprávněná. Také v tomto případě Inkové suplovali lidmi nepřítomnost technologie a kulturních inovací jako je písmo, kolo, tažná či jízdní zvířata.

Jako prostředek k překonávání dlouhých vzdáleností využívali běh i někteří Tarahumarové,²⁷ žijící na vysočině v odlehlých oblastech severozápadního Mexika. Jednotlivé rodiny bydlely daleko od sebe a jejich jedinou formou dopravy byla vždy chůze nebo běh. Běhali proto všichni – muži, ženy i děti. Kromě toho se také často scházeli na tzv. *rarájipari* – což je soutěž dvou družstev, která běží po dohodnuté trase a zároveň kopou před sebou dřevěnou kouli. Koule je symbolem Slunce, představující jeho věčný pohyb a nesmí se proto nikdy zastavit. Nejdelší závody tohoto druhu trvaly i 15-20 hodin a pokrývaly vzdálenost mezi 100-200 km.²⁸ Ne nadarmo proto bývají i dnes Tarahumarové označováni za nejvytrvalejší běžce světa. Je však třeba dodat, že ani zde se již neběhá tolik, co dříve, a také zdaleka ne každý.

Mimořádné vytrvalostní schopnosti prokazují i japonští mniši několik století starého, původně z čínské buddhistické školy odvozeného učení Tendai, jejíž hlavní klášter leží na

---

²⁴ DANBURY, Richard, Third edition researched and updated by Alexander STEWART a [cartography Jane Thomas and Nick HILL]. The Inca trail: Cusco. 3rd ed., reprinted with amendments. Hindhead: Trailblazer Publications, 2006

²⁵ KUZMIŠČEV, Vladimír: Zlatá říše Inků. Praha Lidové nakladatelství 1985, str. 140.

²⁶ tamtéž str. 162

²⁷ Tarahumarové si říkají Rarámuri (běžci). Tuto společnost ne-členové Rarámuri komunity označují pod pojmem Tarahumara již od koloniálních dob v čase španělského dobývání (Merrill 1996), ačkoliv to není zcela přesné. Tarahumarové se dělí do mnoha skupin, nejčastější dichotomií je ti, kteří žijí na vysočině vs. ti, kteří žijí v kaňonech. Ti, kteří žijí kaňonech, neběhají.

²⁸ ACUÑA DELGADO, Ángel. The rarámuri race as a metaphor of cultural resistance. Journal of Human Sport and Exercise. 2009, vol. 4, issue 1, s. 6-19 Dostupné z: <http://www.jhse.ua.es/index.php/jhse/article/viewArticle/29>

hoře Hiei. Buddhističtí obyvatelé tohoto kláštera jsou již více než jedno tisíciletí pověstní svou schopností uběhnout kolem tisíce horských maratónů (42,2 km) v rozmezí pouhých sedmi let. První dochované záznamy o mniších - maratoncích jsou datovány již z patnáctého století. Pro Evropana neuvěřitelný rituál svázaný striktními pravidly, se odehrává po staletí na vytyčených horských stezkách v okolí kláštera. Mnich, rozhodnutý podstoupit tuto řeholi, musí v prvních třech letech každý rok, vždy během sto dní v řadě, uběhnout každý den vzdálenost rovnající se klasickému maratonu. Čtvrtý a pátý rok se tyto dvě stodenní periody opakují dokonce dvakrát. Na konci tohoto období, tedy po svém sedmistém maratonu, dotyčný absolvuje devítidenní absolutní půst včetně zavrnutí spánku. Šestý rok se uběhnutá vzdálenost v původním stodenním intervalu zvýší na šedesát kilometrů denně a v posledním, sedmém roce je to dokonce třiaosmdesát kilometrů denně.

Za sedm let tak budhista uběhne hodně přes třiačtyřicet tisíc kilometrů.²⁹

Tarahumarové i Tendai běhají i dnes a ti nejlepší z nich by jistě snesli srovnání se současnými atlety či ultramaratonci. Ovšem takové běhání by pro ně postrádalo smysl. Jinými slovy - běh pro ně nepředstavuje prakticky žádný symbolický kapitál. Jejich motivy jsou blízké (nikoliv identické) spíše ideální formě sportu v jeho autentické podobě.

2.2.3. Běh jako sportovní disciplína

Pro tematizaci běhu, jakožto sportovní disciplíny, je zcela zásadní odkaz řecké antiky a jak brzy uvidíme, zde již o přítomnosti symbolického kapitálu hovořit lze.

Nejstarší ze všech řeckých sportů byl běh, soutěž, kterou lze uspořádat bez jakéhokoli nářadí a v jakémkoli terénu. Běh byl vždy hlavním předmětem vojenského i atletického výcviku, a to nejen pro potřeby praxe. Řekové si od pradávna uvědomovali jeho význam pro rozvoj tělesné zdatnosti. Zdůrazňovali, že posiluje nejen nohy, ale též břišní a hrudní svaly a navíc i takové vnitřní orgány jako jsou plíce a srdce. V jeho pěstování viděli také důležitý výchovný prostředek k rozvoji volních vlastností, zejména houževnatosti a vytrvalosti.

Běh na vzdálenost jednoho stadia, tj. 192,27 metru, byl původně jedinou soutěžní disciplínou olympijských her. Tento běh se nazýval dromos, resp. stadiodromos a běhal se jako sprint. Čas se neměřil, šlo jen o to, kdo bude první. Až do 14. olympijských her byl hlavní a jedinou olympijskou disciplínou a jménem jeho vítěze se označovala celá olympiáda.

---

²⁹ STEVENS, John. The Marathon Monks of Mount Hiei. S.l.: Echo Point Books and Media, 2013

Od 14. her (724 před n. l.) přibyl běh na dvě stadia, tedy „dvojitý běh“ čili diaulos. „Dlouhý běh,“ tedy dolichos, resp. dolichodromos, byl zaveden ihned potom na 15. hrách roku 720 před n. l. Jeho délka byla v různých dobách různá, ale nikdy neklesla pod sedm stadií a nepřevýšila dvacet čtyři (1356 - 4615 metrů). Roku 520 před n. l., na 65. hrách, přibyl tzv. hoplítodromos, „běh těžkooděnců.“ Účastníci závodili původně v plné zbroji, ovšem bez meče a kopí.

Domovem atletického sportu byla stará Hellada, kde byly již v roce 400 před n. l. zahájeny výstavby sportovních stadionů a plně profesionalizovaní atleti byli odměňováni formou pravidelné mzdy z obecních zdrojů. V Helladě tělesná kultura dosáhla nejvyššího stupně dokonalosti. Síla a krása byly u starých Řeků počítány k božím milostem a ti nejsilnější, olympijští vítězové zvláště, byli uctíváni jako polobozi. Je tedy zřejmé, že adorace sportovních hvězd a jejich vliv na společnost nejsou jen výplodem současné moderní doby. Již v této době byli ti nejlepší sportovci nositeli značného symbolického kapitálu. Aténané totiž považovali za ideál lidských snah harmonický rozvoj nejen fyzických, ale i duševních vlastností a schopností, takzvaný princip kalokagathie. Kalokagathii byl protkán celý rodinný i společenský život.

Nutno ale dodat, že možnost závodit neměl zdaleka každý. Helénská tělesná kultura byla zprvu vyhrazena jen vládnoucí třídě, s výjimkou Sparty, kde tělesná příprava byla všeobecnou povinností svobodné mládeže i dospělých. Úroveň helénských běžeckých disciplín byla z dnešního hlediska velmi dobrá, i když nešlo o nic, co by dnešní běžci nedokázali. Zprávy o neuvěřitelných nadlidských výkonech byly zpravidla pouhou báchorkou. „Jedinými z výkonů, jimž se dá uvěřit, jsou ty o legendárních vytrvalcích. Je to především běh Feidippidův, kterého vyslali před maratónskou bitvou Aténané do Sparty pro pomoc. Uběhl v poměrně těžkém terénu za čtyřicet osm hodin asi 255 kilometrů a v dalších dvou dnech totéž při zpáteční cestě.“³⁰

S politickým a hospodářským zánikem Řecka vzal za své i jeho systém tělesné kultury. Olympijské hry byly sice stále ještě pořádány (až do roku 393 n. l.), ale postrádaly již své vysoké národní hodnoty. Římané se více zaměřovali na hrubou sílu (šerm, zápas) a smysl pro klasickou krásu těla postrádali. Po pádu Říma se ztrácejí i veškeré stopy tělesné kultury Římanů. Staří Germáni se věnovali pouze cvičením loveckého a branného rázu. Zaniklé stopy klasického pěstování atletiky se znovu objevují až v 17. století v Anglii.

---

³⁰ SÁBL, Václav. *Od Olympie k Římu*, Sportovní a turistické nakladatelství, Praha 1960

2.2.4. Vznik moderního sportu a sportovní globalizace

Historicky je ale ustavení sportovního pole spjato až s modernitou, v níž se sportovní praktiky oddělily od praktik pouhé hry, která je zde chápána jako předstupeň sportu a začaly vytvářet svá specifická pravidla. Bourdieu v této souvislosti popisuje dění na anglických soukromých školách, kde příslušníci elitních buržoazních tříd převzali populární hry a tělesné aktivity a transformovali je ve „vyšší“ formu tak, že změnili jejich význam a funkci. Vytrhli je tímto z původního sociálně-kulturního kontextu a vytvořili z nich soutěžní aktivity *sui generis*, které mají svůj cíl v sobě samotných. Sport zde v neposlední řadě plnil i funkci vzdělávací, disciplinární a kontrolní, kdy sloužil jako náplň jinak volného času, během kterého byli žáci snazším objektem dohledu.³¹

Moderní sport byl vytržen z kontextu tradičních fyzických aktivit, které byly součástí venkovského života, prezentace moci nebo náboženských rituálů. Ustavení moderního sportu tak bylo spjato i s ustavením jeho symbolické báze, o níž Bourdieu píše jako o politické filosofii sportu. Ta je podle něj založena zejména na třech principech: serióznímu přístupu ke sportu, amatérismu a ideálu fair play. Sport je v rámci těchto ideálů chápán jako aktivita obsahující význam sama o sobě, již není nutné dále legitimizovat či problematizovat. Amatérské pojetí sportu konstruuje sport jako aktivitu vykonávanou bez očekávání cíle, s důrazem na hodnoty formující charakter a hru v rámci pravidel. Ideál fair-play pak představuje protiklad touhy po vítězství za každou cenu. Aktér jednající dle ideálu fair-play si drží odstup od své role a nezapomíná, že se stále jedná o hru, vyjadřuje respekt k soupeřům a pravidlům.

V podobném duchu formuloval francouzský pedagog Pierre de Coubertin myšlenku novodobého olympismu.³² Svoje dílo budoval s velkým obdivem k antice, inspiroval ho především ideál kalokagathie, ale ovlivnilo ho rovněž výše uvedené anglické pojetí sportu (fair play, osobní odpovědnost, spojování tělesných i mentálních schopností). Pokusil se tyto zdroje propracovat a zobecnit s důrazem na spojení sportu a výchovy. I Coubertin v počátcích

---

³¹ BOURDIEU, Pierre. Sport and Social Class. *Social Science Information*, 1978, roč. 17, č. 6, s.819–840.

³² COUBERTIN, P. *Pédagogie sportive*. Paris: Les éditions G. Cres et Cie, 1922

začlenil do svého konceptu ideál amatérismu, avšak již tehdy tušil, jak obtížné bude se této zásady v budoucnu držet. Chtěl však dosáhnout toho, aby se materiální zájmy nestaly pro sportovce, ani pro sport obecně, jejich hlavním motivem.

V 19. století jednotlivé sporty získávají napříč různými státy jednotná pravidla, vznikají první sportovní kluby a organizace, včetně svrchovaných svazů konkrétních sportů, a souběžně s tím se začínají organizovat mezinárodní utkání a turnaje, ze kterých se postupně stávají mezinárodní mistrovství. Zhruba v tomto období se stále se rozšiřující sport stává terčem zájmu masových médií, reprezentovaných nejprve tiskem, v dalším století pak i rozhlasem a televizí.

Právě spojení s masovými médii je jednou ze základních charakteristik moderního sportu.³³ Díky němu začínají tímto směrem proudit obrovské sumy peněz za reklamy a vysílací práva, nehledě na další spojení s komerčními subjekty, které může investovat do platů sportovců, vybavení či přípravy. Mediální koncerny na druhé straně těží z vysoké sledovanosti, což jim přináší další finanční prostředky. Spojení je to tedy oboustranně výhodné. Mechanismus, který umožňuje těsnou marketingovou provázanost sportu a masových médií bývá označován jako magický, nebo sportovní trojúhelník.³⁴ Dalo by se tedy říct, že média tvoří obraz sportu, zatímco zároveň přijímají obraz stávající, který dále reprezentují. V tomto pojetí se jedná o sport jako sociální produkt, ze kterého v této práci vycházím.³⁵

Významným aspektem sportu stává i profesionalizace, byť některé sporty či soutěže se až donedávna prezentovaly pod záštitou často preferovaných amatérských ideálů.³⁶ Tato forma zábavy úzce souvisí s vývojem celé společnosti. Bez jejích prvků jako jsou tržní ekonomika, patřičný životní standard (a tedy dostatečný ekonomický kapitál) nebo převládající konzumní životní styl, uznávající symboly materiálního statusu, by se sport jako placená podívaná jen stěží mohl prosadit.

Vstup do nového století probíhá v atmosféře rozsáhlých společenských změn. Celý širokosáhlý komplex změn a procesů se obvykle označuje souhrnně jako globalizace. Do sportu začínají čím dál více pronikat různé vnější vlivy, které s ním přímo nesouvisí, ale nacházejí zde často příznivé uplatnění. Jak jsem uvedla již na začátku, sport je

---

³³ Jednu z nejznámějších charakteristik moderního sportu definoval Allen Guttman (1994) a dále rozpracoval Jay Coakley (1998): sekularizace, rovnost, byrokratizace, specializace, racionalizace, kvantifikace, touha po rekordech. K tomuto vymezení, v němž vidíme i odkazy na modernitu ve weberovském pojetí, lze přidat některá další.

³⁴ BRUHN, Manfred 1987. *Sponsoring: Unternehmen als Mäzene und Sponsoren*. Frankfurt am Main: Gabler

³⁵ BOURDIEU, Pierre 1978, 1993, 2002; MAGUIRE et al., 2002

³⁶ CASHMORE, Ernest. *Making sense of sports*. 5th ed. New York: Routledge, 2010

čím díl více ovlivňován *politikou, ekonomikou a mediální sférou*. Zasahuje to však někdy do samotné podstaty sportu a ovlivňuje jeho původní poslání. Tyto vlivy navíc v posledních desetiletích nabývají na síle a hlasy poukazující na *ohrožení sportu*, jeho samotné podstaty, již nejsou ojedinělé. Dochází k porušování fair-play, dopingu, násilí ve sportu a kolem něho, nacionalismu, přehnané komercializaci, korupci, levné medializaci a vytváření kultu hvězd. V následující kapitole si ukážeme, jak výše uvedené změny zasáhly i malý národ z keňské vysočiny, z něhož pocházejí nejlepší vytrvalci dnešní doby.

2.3. Keňa: Od zlodějů dobytka k moderním sportovním nomádům

Z pohledu P. Bourdieu můžeme i keňskou atletiku považovat za relativně autonomní sportovní pole, jehož sociální a kulturní kontext si nyní představíme. Uvidíme, jakým způsobem proměnila kolonizace způsob, jakým bylo na běh do té doby nahlíženo a jak i sem, spolu s globalizací, pronikla pole politiky, ekonomiky a médií. Ze zlodějů dobytka se tak za pouhých několik desítek let stali novodobí sportovní nomádi.

2.3.1. Keňa, země běžeckých talentů

Keňští běžci jsou jedním z největších fenoménů atletiky dvacátého století. A nevypadá to, že by tomu v tomto století mělo být jinak. Jejich úspěchy v závodech na střední a dlouhé vzdálenosti jsou nevídané nejen ve světě atletiky, ale možná i ve světě sportu obecně. Od průniku na mezinárodní scénu v roce 1960 došlo k neobvyklému nárůstu keňských elitních běžců. "Ze sportovního hlediska je velice zajímavé, že drtivou většinu všech mezinárodních úspěchů Keni na atletických oválech produkují běžci z třímilionové nilótské národnosti Kalendžinů, která tvoří méně než 11% keňské populace a je koncentrována na nevelkém území v západokeňské provincii Rift Valley. Podle nedávné statistické analýzy,³⁷ pochází 82% mezinárodně úspěšných keňských běžců z provincie Rift Valley a 80% z nich hovoří nilótskými jazyky. Celkem plně tři čtvrtiny (76%) mezinárodních šampiónů a 49% šampiónů národní úrovně je kalendžinského původu."³⁸ Zbývající

---

³⁷ ONYWERA, Vincent O., Robert A. SCOTT, Michael K. BOIT a Yannis P. PITSILADIS. Demographic characteristics of elite Kenyan endurance runners. *Journal of Sports Sciences*. 2006, vol. 24, issue 4

³⁸ GRASGRUBER, Pavel a Jan CACEK. *Sportovní geny*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2008. str. 332

necelých 30% pochází z různých dalších etnických skupin, jako např. Kisiiové, Kikujové, Akambové, Masajové a Turkanové.³⁹

Obrázek 2 - Keňa, jednotlivé provincie

Ale ani mezi samotnými Kalendžiny není atletický potenciál rozdělen rovnoměrně. Jeden ze šesti hlavních kmenů, zvaný Nandi, čítající pouze kolem 500 000 příslušníků, se podílí na běžeckých triumfech Keňanů skoro polovinou. "Z tohoto kmene například pochází bývalý dlouholetý světový rekordman v běhu na 800 metrů Wilson Kipketer, keňský rekordman na stejné trati Sammy Koskei, stejně jako mílaři Noah Ngeny a Bernhard Lagat, legendární běžec Henry Rono a další atletické hvězdy minulosti a současnosti. Lidé, kteří se věnují studiu keňského běžeckého fenoménu, nejednou oprávněně zdůrazňují, že oblast

³⁹ SANDS, Robert edited by SANDS, Linda. The anthropology of sport and human movement: a biocultural perspective. Lanham, Md.: Lexington Books, c2010

západní Keni, domov Kalendžinů, je místem s největší koncentrací sportovního talentu na světě." ⁴⁰

Ostatní oblasti Keni přitom neprodukují zdaleka takový počet skvělých běžců. Skutečnost, že drtivá většina běžeckých talentů pochází pouze z jedné konkrétní etnické skupiny, činí keňskou atletiku o to zajímavější. Není tedy žádným překvapením, že mnoho výzkumných pracovníků, novinářů i laiků se v průběhu let snažilo zodpovědět otázku, co se za tímto fenoménem skrývá. Náplní této práce však není přispět do diskuze o tom, zda příčinou jejich běžecké dominance jsou spíše fyziologické nebo sociologické faktory (případně směs obou), jakkoliv pokládám za přínosné je v daném kontextu později uvést.

OLYMPIJSKÉ MEDAILE (1964-2014) Z BĚHŮ NA 800M AŽ MARATON - MUŽI		
	všechny medaile	z toho zlaté
Keňa	38	11
Etiopie	25	11
GB	15	5
USA	14	4
Maroko	14	5
Německo	13	4
Nový Zéland	10	4
Finsko	7	5
Tunisko	4	1

Obrázek 3 - spočítáno na základě dat dostupných na <http://www.sports-reference.com/olympics/>

⁴⁰ GRASGRUBER, Pavel a Jan CACEK. Sportovní geny. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2008, str. 332

ÚSPĚŠNOST STÁTŮ NA MS - MUŽI MS OD 800 M PO MARATON (1983 - 2007)**

Pořadí	Stát	Body
1.	Keňa	594
2.	Etiopie	227
3.	Maroko	224
4.	Španělsko	164
5.	Německo	122
6.	USA	119
7.	Itálie	107
8.	Velká Británie	83
9.	Alžírsko	70
10.	Japonsko	57
11.	Portugalsko	49
12.	Francie	43
13.	Katar	42
14.	Dánsko	33
15.	Brazílie	33

Obrázek 4 - Statistika zahrnuje umístění příslušníků daného státu do osmého místa.⁴¹ První místo hodnoceno 9 body, druhé 7 a dále po jednom dolů. Keňa zvítězila s obrovským náskokem na další dva africké státy. Maroko a Etiopie jsou zajisté momentálně druhými běžeckými velmocemi. Je ale nutno říct, že právě Maroko a Etiopie jsou státy, které dokážou vychovat vítězné typy běžců, kteří se drží více let na vrcholu (El Guerrouj, Bekele, Gebrselassie), zatímco Keňa získává spíše z kvantity. Pokud se podíváte na keňské medailisty, jsou to často jiní běžci než dva roky předtím.

Nejdříve bych se ale ráda podívala na historický vývoj tohoto fenoménu v dané oblasti a prozkoumala jej spíše z antropologického a sociologického hlediska. V tomto ohledu však existují určitá metodologická omezení. Za prvé máme jen velice málo písemných pramenů z prekoloniální éry. Stejně jako u ostatních subsaharských národů, i keňská tradice byla předávána především orálně. Existující písemné prameny se pohybovou kulturou tradiční africké společnosti (až na výjimky) nezabývají. Sport, včetně tradiční pohybové kultury, byl totiž uznán jako legitimní součást antropologického výzkumu až kolem roku 1960. Vědci tedy musí spoléhat pouze na dva zdroje: tradiční běžeckou kulturu, jak vypadala v době koloniální a postkoloniální, a na orální tradici.

⁴¹ <http://www.atletika-behy.cz/view.php?clanek=82>

I zde je však třeba být na pozoru. Pokud jde o tradiční běžeckou kulturu, v tomto případě založenou na krádežích dobytka, je pravděpodobné, že v průběhu prekoloniální a koloniální éry prošla určitým vývojem. To znamená, že prekoloniální běžecká kultura se zřejmě lišila od té, na základě které si dnes můžeme tvořit úsudek. Setkají-li se dvě odlišné kultury v nerovném mocenském vztahu, kultura slabší strany se promění. Je těžké určit do jaké míry, zvláště pokud z tohoto období máme jen málo písemných pramenů. Písemné prameny byly navíc vytvořené převážně Evropany, tudíž zde mohl nastat problém s výkladem (především) kulturních otázek, kterým autoři textů nemuseli zcela rozumět. Problémem orální tradice je pak to, že nemůže být považována za plnohodnotný důkaz po více, než několik stovek let, ale spíše méně. Je třeba ji spíše považovat za doplněk k jiným zavedeným zdrojům, například s cílem podpořit existující písemné prameny.

Začnu krátkou revizí dějin kalendžinské migrace, abych objasnila původ kultur, které jí daly tvar. Následovat bude podrobnější vhled do tradiční běžecké kultury v prekoloniální a koloniální éře, až k moderní běžecké kultuře, jakési ochranné známce současných Kalendžinů.

2.3.2. Migrace

První zemědělci a pastevci se začali stěhovat z Etiopie do dnešní Keni přibližně před třemi tisíci let. Mnoho jich pokračovalo v migraci do dnešní Tanzanie, ale někteří zůstali, smísili se s místními lovci a sběrači, a na dalších přibližně tisíc let se stali v centrální a západní Keni dominantní kulturou. Současně se do Keni stěhovaly i další skupiny lidí, tentokrát se jednalo o zemědělce a pastevce z dnešního Súdánu. Kulturně se zde asimilovali a pomocí sňatků s místními lidmi převzali na tomto území dominantní roli. Velmi pravděpodobně vytvořili více samostatných skupin, které pak v rámci území dnešní Keni dále migrovaly. "Dříve než přišli Britové a volně rozdělili místní obyvatelstvo na tzv. kmeny, byli Nandi jednou z osmi kalendžinských podskupin, která měla i vlastní skutečnou skupinovou identitu. Svou výraznou mentalitu a životní styl vyjadřovali mimo jiné i běháním. Tváří v tvář britské kolonizaci si však jednotlivé skupiny Kalendžinů byly vědomy společných kulturních rysů a taktéž byli jistě schopni sjednotit se v době případné války."⁴²

---

⁴² SANDS, Edited by Robert R. Sands and Linda R. Anthropology of sport and human movement: a biocultural perspective. 1st paperback ed. Lanham, Md: Lexington Books, 2012. str. 193

2.3.3. Zloději dobytka

Jedním z nejprestižnějších sportů v rámci tradiční kalendžinské kultury, byly krádeže dobytka. Tato dovednost byla důležitou součástí identity každého mladého muže.⁴³ Je důležité poukázat na to, že i samotná krádež skotu mohla být interpretována dvěma způsoby: pokud šlo o krádež dobytka Teriků nebo Masajů, byl tento čin velmi vysoce ceněn. Pokud však někdo ukradl zvířata blízkých Nandiů, jedinec mohl být potrestán a sociálně vyloučen. Dobytek měl totiž velmi vysokou ekonomickou, ale i symbolickou hodnotu. Kdo měl velké množství dobytka, byl bohatý a mohl si pořídit více manželek a tím i dětí. "Krádeže dobytka byly podstatě válečná hra, ve které mladí bojovníci riskovali své životy, aby získali společenskou prestiž a ekonomickou prosperitu."⁴⁴

Aby se dostali do bydlené oblasti s větším množstvím dobytka a se svou kořistí zpět, museli muži často uběhnout až 150 km. Jednotlivých loupežných výprav se zpravidla účastnila malá hrstka bojovníků. Vše bylo pečlivě plánováno a vyžadována tvrdá disciplína. To znamenalo, že válečník musel být schopen dlouhodobé vytrvalosti a zároveň vystačit jen s velmi omezeným množstvím jídla. Krádež jako taková se odehrávala za úsvitu, zatímco většina nepřátel ještě spala. Tento způsob byl příznačný především pro příslušníky kmene Nandi, ostatní skupiny kradly převážně během dne. Podstatné bylo dostat ukradený dobytek "domů" co nejrychleji, nejlépe ještě předtím, než se okradení mohli vydat je pronásledovat.⁴⁵ Doma si pak zvířata rozdělili dle pečlivě sestaveného schématu.

---

⁴³ Nejoblíbenější pohybovou kulturou byl však tanec. Bylo tomu tak zejména proto, že krádeže dobytka byly záležitostí výhradně mužskou, kdežto tanec mohli provozovat všichni.

⁴⁴ SANDS, Edited by Robert R. Sands and Linda R. Anthropology of sport and human movement: a biocultural perspective. 1st paperback ed. Lanham, Md: Lexington Books, 2012, str. 195

⁴⁵ MATSON, A.T. Nandi Traditions on Raiding, in Hadith 2: *Proceeding of the 1968 conference of the Historical Association of Kenya*, edited by B.A.Ogot. Nairobi: East African Publishing House 1970, str. 77

Obrázek 5 - bojovníci kmene Nandi.⁴⁶

Ke krádežím docházelo zpravidla v případě, že větší množství dobytka zemřelo v důsledku sucha nebo horka, dále když byl k dispozici dostatek volné půdy anebo jako způsob zábavy pro mladé bojovníky. Mladí bojovníci Nandi brali tuto činnost za běžné povolání, které pomáhalo udržovat kmenovou ekonomiku.⁴⁷ Běh jako takový byl vnímán pouze jako prostředek k dosažení kýženého cíle. Běžecká dovednost, jako nejdůležitější nástroj krádeží dobytka, mohla být respektovanou a obdivovanou vlastností kalendžinské kultury, jinými slovy již tehdy mohla být spojena se značným symbolickým kapitálem. Stejně tak ji ale mohly zastínit i jiné dovednosti, spojené s touto činností. Mohla to být například odvaha, vytrvalost duševní i psychická, schopnost překonat v noci dlouhou vzdálenost při omezeném přídele jídla, atd.

Jednoduše řečeno, v prekoloniálním období byly dobré běžecké schopnosti považovány za nutné, aby se muž mohl stát dobrým zlodějem dobytka. A tato činnost, při níž hrál rozhodující roli běh na dlouhé vzdálenosti, byla vnímána jako sport, tedy alespoň mezi mladými válečníky. "Existoval pravděpodobně ještě další, méně formální, projev kalendžinské běžecké kultury. Měl podobu běžeckých soutěží mezi mladými pastevcí, kteří trávili dlouhé hodiny hlídáním svých stád nebo domestikovaných zvířat. Informace o

⁴⁶ <http://afroculture.org/nandi/>

⁴⁷ MATSON, A.T. Nandi Traditions on Raiding, in Hadith 2: *Proceeding of the 1968 conference of the Historical Association of Kenya*, edited by B.A.Ogot. Nairobi: East African Publishing House 1970, str. 77

konkrétní podobě těchto soutěží však nebyly v žádné historické literatuře zaznamenány."⁴⁸ Význam krádeží dobytka pro prekoloniální Kalendžiny se jasně odráží v ústní tradici. Dochovala se i píseň, která jasně oslavuje Kalendžiny jakožto nejlepší zloděje dobytka. Když v devatenáctém století přišli Britové do úrodných kopců západní Keni, byli konfrontováni se zloději dobytka, zvyklými na mimořádnou úroveň námahy: jak fyzické, tak i duševní.

2.3.4. Mizející tradice

Keňa byla oficiálně kolonizována Brity v roce 1895. "Nad keňskou oblastí byl vyhlášen protektorát, ale kalendžinské území zůstávalo z důvodu tuhého odporu dlouho nezávislé. Jejich vůdce jménem Samoei vedl proti britským kolonizátorům válku po dobu deseti let."⁴⁹ Britská správa musela k potlačení odporu použít i vojenskou sílu a až někdy okolo roku 1906 byla schopná osídlit a začít kultivovat tuto část Velké příkopové propadliny.

Zákaz krádeží dobytka byl jedním z prvních právních opatření koloniálních úřadů. Pouhým zákazem se však hluboce zakořeněnou tradici vymýtit nepodařilo. Místo toho získala tato činnost nový rozměr. Pokračovaly tradiční nájezdy mezi bojovníky ze stejné podskupiny a nově i takové, kde bojovníci z různých etnických skupin pracovali společně.⁵⁰ Je ovšem pravda, že když v letech 1900-1920 koloniální úřady rozšířily svou působnost na oblast White Hills, zvyk se objevoval stále méně. Příčinou byla britská tradice vážně potrestat provinilce bez ohledu na to, kde byl čin spáchán. Tradiční vzorec kalendžinských výprav tak pomalu vymizel.

Africkou odpovědí na postupně mizející tradici, byla profesionalizace zlodějů dobytka z několika etnických skupin, kteří nerespektovali žádná dřívější morální a etnická pravidla. Stalo se tak ze dvou důvodů: Byla to prakticky jediná možnost, jak i nadále provozovat svůj oblíbený "sport" poté, co Evropané převzali kontrolu nad Rift Valley. Druhým důvodem pak bylo zavedení peněz jakožto základu veškerých ekonomických transakcí ve východoafrické oblasti.

---

⁴⁸ SANDS, Robert. *The anthropology of sport and human movement: a biocultural perspective* 2010, str. 197

⁴⁹ GRASG GRASGRUBER, Pavel a Jan CACEK. *Sportovní geny*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2008, str. 337

⁵⁰ SANDS, Robert. *The anthropology of sport and human movement: a biocultural perspective* 2010, str. 197

2.3.5. Sport bílého muže

Mezi mnoha prostředky, jak přimět Afričany ke spoluúčasti na dodržování koloniálních pravidel, byl i sport. Britové z kolonií hráli golf, fotbal, tenis, kriket a podobné sporty z anglického venkova, aby se nenudili a také aby posílili vazby s ostatními kolonisty. Sport sloužil k soutěžení i rekreaci a postupně spojil kulturu účastníků s kulturou diváků. Kalendřinové se nejdříve nesměli sportovních aktivit účastnit, ale později jim bylo dovoleno hrát fotbal, běhat a pak i boxovat.

Při proměně tělesné kultury Afričanů sehráli svou nezastupitelnou úlohu především misionáři a vojáci. Misijní školy byly součástí evropského učebního plánu, měly svá sportoviště s přesně vymezenými běžeckými drahami a fotbalovými hřišti. Plochá běžecká dráha, měřená imperiálními jednotkami, byla svým způsobem součástí imperiální strategie k ovládnutí daného prostoru. Zatímco tradiční tělesná kultura byla využívána ke každodenním činnostem, sportoviště vyžadovalo zvláštní prostor, který byl od každodennosti společenského života oddělený. "Stoyardová rovinka byla analogií železniční trati z Mombasy do Nairobi, byla to koloniální reakce na africkou vlnící se pěšinu. Přímkou, jakožto uměle vytvořený konstrukt, svědčila o snaze zavést pořádek a kontrolovat životní prostředí".⁵¹ Byl předem určován počet závodů, datum a místo jejich konání, byly měřeny a zaznamenávány jejich výsledky. Zaznamenávání symbolicky nahradilo dřívější keňskou ústní tradici a africká prostorovost byla nahrazena atletickým prostředím. "Předmoderní Afričané se stávali dalšími sportovci a jejich tělesná kultura byla definována podmínkami imperialistů."⁵²

Na přelomu století byl atletický sport přítomen i v činnosti armády. Jednotka Královi afričtí střelci (KAR) vznikla roku 1902 a sehrála důležitou roli při rozvoji atletiky. Kapitán Richard Meinertzhagen, voják, ornitolog, rasista a bývalý žák elitní anglické soukromé školy v Harrow, se již v roce 1902 snažil naučit Afričany závodit. Během své služby v Keni uspořádal pro svou jednotku KAR sportovní hry ve městě Muranga. Z dochovaného záznamu je patrné zaměření na výsledek a rekordy. Muranga uvádí, že "vítěz absolvoval trať dlouhou 2,25 míle (asi 3,6 km) v čase přesně 14 minut."⁵³ Před koncem druhé dekády nového století již KAR začaly pravidelně pořádat své vlastní atletické šampionáty. V roce 1919 kapitán F. Webster poznamenal, že byl "v závodě na 100 yardů v Nairobi poražen dvěma muži, protože

---

⁵¹ BALE, John. *Sport as power: running as resistance at SHARP*, Joanne P. *Entanglements of power: geographies of domination/resistance*. New York: Routledge, 2000, str.150

⁵² tamtéž str. 151

⁵³ MEINERTZHAGEN, Richard. *Kenya diary (1902-1906)*. Hippocrene Books, 1983.

oni pobývali na základně již několik měsíců." Zjištění, že jeho soupeři dokázali těžit ze svého delšího pobytu ve vyšší nadmořské výšce, předznamenalo diskuze, vedené o šedesát let později v souvislosti s běhy na střední a dlouhé vzdálenosti.⁵⁴

Obrázek. 6 - četa kapitána Keneallyho, 1. prapor 2. regimentu KAR., Nairobi, červenec 1916⁵⁵

Misionáři a vojáci při proměně tělesné kultury jistě sehráli svou nezastupitelnou úlohu, byli to však především koloniální úředníci, kteří poskytovali potřebnou ideologii. Zájem o sport byl významným kritériem jejich výběru do funkce koloniální služby. Na přijetí nebyla nijak žádoucí vysoká intelektuální úroveň, oceňována byla především zdatnost, chuť žít venkovským životem a především bezvýhradné přijetí aristokratického étosu pravidel a myšlenek imperialismu.⁵⁶ Většina z nich dříve navštěvovala soukromé školy a univerzity v Oxfordu a Cambridgi. Byla to především koloniální správa, která udávala tón práce učitelům, obvodním komisařům a tělovýchovným instruktorům.

Ale vraťme se zpět ke Kalendžinům. Mezi nimi se nejpopulárnějším sportem stala atletika. Pravděpodobně to bylo tím, že běh byl jejich hluboce zakořeněnou dovedností a byli

⁵⁴ SANDS, Robert. The anthropology of sport and human movement: a biocultural perspective 2010, str. 195

⁵⁵ <http://gillww1.wordpress.com/2012/07/18/12-kings-african-rifles/>

⁵⁶ BALE, John and SANG, Joe. Kenyan running: movement culture, geography, and global change. Portland, OR: F. Cass, 1996, xvi, 209. str. 76

také dobře připraveni na evropský, sportovně orientovaný způsob běhu. Vyžadovala zároveň mnohem méně prostředků, než fotbal či box a mohl ji tak snadno a rychle provozovat každý.

První oficiálně změřený atletický mítink se konal 9. listopadu 1901 v Mombase, tedy zcela mimo jejich území. Jednalo se o jakési výroční hry, kde se soutěžilo v rozličných atletických disciplínách, mezi nimiž byly, vedle klasické stoyardové rovinky, např. i vajíčkový běh pro ženy, závod oslů, anebo šplh o tyči (kde závodili pouze Afričané). Hry se od té doby uskutečnily ještě několikrát a těšily se veliké popularitě.⁵⁷ Atletika, jakožto sport kolonizátora, byla postupně zavedena do škol, policie, armády (KAR) i vězeňské služby.

První národní atletické mistrovství pro muže se konalo v roce 1925, pro ženy pak až v roce 1961. Kalendžinové se v nich z počátku příliš neprosadili. První vítězství v závodě na tři míle pro ně získal běžec jménem Kiptume až v roce 1938. Po dobu druhé světové války pak byly závody opět zrušeny. Proč se Kalendžinům zprvu tolik nedařilo, je těžké posoudit. Mohlo to být způsobeno tím, že měli silnou averzi k evropskému způsobu života a nepřipadalo jim smysluplné běhat stále dokola, aniž by tím získali jakýkoliv kapitál (dobytek, sociální prestiž, vzrušení z krádeže). Ale existuje i jiné vysvětlení. Jak již bylo řečeno, první atletické závody se odehrávaly v Mombase nebo Nairobi, tedy zcela mimo kalendžinskou oblast. Až sem se dostalo jen velmi málo z nich, pokud vůbec někdo. Sportovci z jiných etnických skupin oproti nim měli tu výhodu, že byli zvyklí na dráze trénovat.⁵⁸

2.3.6. Další rozměr běhu

V rámci Keni začali Kalendžinové dominovat na atletické dráze kolem 40. let. Mladí lidé se již nemohli věnovat oblíbené tradiční činnosti a tak upřeli své síly k soutěžení na dráze. K překonání počáteční averze zřejmě také velkou měrou přispěly postupně měnící se životní podmínky. Charakter běhu se začal měnit, z úspěšných zlodějů se stali uznávaní vítězové. Mladí muži nyní místo dobytka bojovali s časem a byli za to oceňováni, i když zatím ještě ne finančně. Změnil se způsob, jak se vyšplhat na společenském žebříčku, jinými slovy jak získat symbolický kapitál. A dělo se tak za pomoci stejného prostředku, tedy běhu. Ale teprve nyní opět začal dávat Kalendžinům smysl.

Koloniální správa organizované běhání pochopitelně všemožně podporovala, protože jejím záměrem bylo zabránit dalším krádežím dobytka. Sportovní soutěže byly pořádány na

⁵⁷ WORTBERG, N. (1994) at SANDS, R. 2010

⁵⁸ SANDS, Robert. The anthropology of sport and human movement: a biocultural perspective 2010, str. 195

regionální i místní úrovni a vítězové odměňováni například koberci, či lampami. Měla to být materiální náhrada za dřívější kořist.

Vznik organizované keňské atletiky se počíná až rokem 1951, kdy byla založena, z iniciativy Sira Dereka Erskina, Keňská amatérská atletická asociace (KAAA). Založení sportovní asociace mělo také za následek, že atletické mítinky se začaly konat na základě etnické separace. Už to nebylo stejné, jako když za rané kolonizace spolu soutěžili na jedné akci všichni společně, byť v oddělených disciplínách. Jinými slovy, apartheid byl do Keni zaveden až v době, kdy již byly veškeré správní a politické obtíže kolonizátorů překonány. Nastal čas administrovat a řídit sportovní dění shora. Tréninky a závody byly nyní lépe organizované a keňští sportovci začali poprvé soutěžit mimo africký kontinent. "V roce 1952 došlo k prvnímu mezinárodnímu měření sil na Indických oceánských hrách na Madagaskaru a v roce 1953 se Keňané se sousední Ugandou zúčastnili atletických soutěží ve Rhodézii (dnešní Zimbabwe). Díky tomu vznikl Východoafrický atletický výbor a ke vzájemnému soutěžení se připojily další okolní státy, jako Etiopie, Somálsko, Malawi a Zambie."⁵⁹

2.3.7. Maiyoro a Keino: postkoloniální atleti

Celebrity mohou být produkovány, avšak nelze vytvářet hrdiny⁶⁰

(Aleš Sekot)

Do atletiky v té době začala ve větším měřítku pronikat média. Dvěma nejúspěšnějšími keňskými atlety této doby byli bezesporu Nyandika Maiyoro a Kipchoge "Kip" Keino. Jejich úžasné sportovní výkony a nezdolná vůle prosadit se ve světě sportu, kde dosud atleti "třetího světa" neměli místo, se staly pro média velkou senzací. Nebyli už pouhými sportovci - jejich mediální obraz byl spojován s tématy prostupujícími více společenských oblastí. Byli to právě oni, kteří dosáhli statusu „ikony,“ neboli symbolického nositele idejí a mýtů určité komunity v určitém okamžiku.

John Bale je ve svém článku označuje termínem "první postkoloniální atleti" a ptá se: "V jakém smyslu lze africké atlety považovat za postkoloniální? A do jaké míry může postkoloniální status přispět k tomu, aby byl sportovec považován za hrdinu?" Ve své práci⁶¹ se pak snaží ukázat, že status hrdiny "kolonizovaného sportovce" jak je předkládán

⁵⁹ GRASGRUBER, Pavel a Jan CACEK. Sportovní geny. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2008, str. 336

⁶⁰ SEKOT, A. Sociologické problémy sportu. Praha, Česká republika: Grada 2008

⁶¹ BALE, John. Sport as power: running as resistance at SHARP, Joanne P. Entanglements of power: geographies of domination/resistance. New York: Routledge, 2000, xvii, 301 p

“kolonizátorem” je přinejmenším nestabilní a rozpolcený.

Evropa dlouho nahlížela na “africké tělo” jako na surovinu, kterou lze proměnit tak, aby vyhovovala euroamerickým sportovním měřítkům. Fyzická proměna africké tělesnosti byla součástí koloniálního projektu a objevila se v misijních stanicích, koloniálních školách a později i na kampusech amerických univerzit. Ale africké tělo bylo také proměněno v běžnou kulturní formu na stránkách různých koloniálních a nekoloniálních textů. “V roce 1923 francouzský sportovní časopis *L'Auto*, ukazuje karikaturu polonahého afrického domorodce, který v roce 1922 nesl štít a kopí, obklopený krajinou s palmami. Sousední náčrtek, představuje situaci v roce 1925, kde je domorodec proměněn v běžně sportovně oděného a obutého sportovce, jak nese trofej a ozdoben vítězným věncem. Byl znázorněn, jak stojí před nezaměnitelnou kulisou sportovního stadionu. Poté, co byli francouzští novináři svědky úspěchu afroamerických běžců na olympiádě v roce 1936, poznamenali, že závodníci “z buše” by mohli mít i pro jejich tým mimořádný přínos. Nicméně ještě v padesátých letech bylo nemyslitelné, že by Afričané mohli někdy vážně ohrozit rekordy, které stanovili atleti “ze západu.”⁶²

Od té doby bylo koloniální vnímání jednolitého “oni,” jakožto variace na “ušlechtilého divocha,” nahrazeno různorodou rétorikou. Přivlastnění si černého těla, valorizovaného pro svět kolonizátora, bylo pouze jednou z podob písemného zobrazení. Bale se domnívá, že západní komentátoři obecně Afričanům přiznávali hrdinný status jen neochotně a s velkými výhradami. Stále převládal idealizující názor, že běh je pro ně jednoduše přirozený.

Maiyoro vstoupil na světovou scénu v padesátých letech, tedy ve stejné době, kdy jeho země získala politickou nezávislost. Atletika v podání Maiyora a Keina podpořila nejen nově nezávislou Keňu, ale i rozvíjející se svět celé nezávislé Afriky. Dle Balea mohou být oba považováni za postkoloniální sportovce, neboť to byli právě oni, kdo změnil způsob, jak na ně bylo ve světě dosud nahlíženo. Překročili práh sportovního prostoru tím, že nezapadali do stanoveného pořádku. Maiyoro byl vzorem pro ostatní Keňany, Keino se stal později kultovní postavou a vzorem pro černé sportovce všude na světě. Byli to právě Maiyoro a Keino, kteří dokázali, že “kolonizované národy mohou porazit své kolonizátory jejich vlastními zbraněmi – importovaným sportem.”⁶³

Nyandika Maiyoro se narodil v roce 1930 v Kisii, v provincii Nyanza v Rift Valley na západě Keni. V mládí se stal lokálním šampionem a držitelem národního rekordu. Následující

---

⁶² BALE, John. *Sport as power: running as resistance at SHARP*, Joanne P. *Entanglements of power: geographies of domination/resistance*. New York: Routledge, 2000, xvii, 301 p, str.218

⁶³ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita a Paido, 2006), str. 299

rok (1954) se tým Keňských atletů měl zúčastnit Královských her ve Vancouveru. Svou cestu krátce přerušili v Londýně, kde se zúčastnili šampionátu Amatérské atletické asociace na (z etnického hlediska příhodně pojmenovaném) Bílém městském stadionu v Londýně. Maiyoro závodil na tři míle, většinu závodu vedl, čímž velice překvapil všech 30.000 přihlížejících diváků. V průběhu závodu se několikrát dostal do jasného vedení, vždy se nechal dostihnout skupinkou anglických běžců za ním a znovu sprintoval pryč. Angličané ho však nakonec předběhli a první dva svými časy dokonce pokořili světový rekord. Maiyoro dokončil na čtvrtém místě v novém keňském rekordním čase. Pro historii atletiky to byl důležitý moment. Časopis *Athletic weekly* následně otiskl článek, kde stálo: "Nemůžeme už dál počítat s tím, že černí nejsou dobří v ničem, co má víc, jak míle."⁶⁴ Maiyoro poté obsadil třetí místo i na šampionátu ve Vancouveru. Jeho další velká mezinárodní soutěž byla olympiáda v Melbourne 1956, kde skončil sedmý, o čtyři roky později v Římě pak šestý. V roce 1960 dosáhla jeho kariéra vrcholu. Nedosáhl sice nikdy pozdějšího věhlasu Kip Keina nebo Abebe Bikily, ale určitě se stal prvním africkým běžcem, který na středních tratích dosáhl světového postavení. Troufl si závodit tam, kde dosud černí atleti tradičně chyběli a stal se vzorem a inspirací pro mladé začínající běžce. Mezi nimi byl i Kipchoge Keino.⁶⁵

---

⁶⁴ BALE, John; SANG, Joe - Kenyan running: movement culture, geography, and global change, str. 6

⁶⁵ BALE, John in ANDREWS, David L a Steven J JACKSON. Sport stars: the cultural politics of sporting celebrity. New York: Routledge, 2001, x, 280 p. ISBN 04-152-2119-6.

Obrázek 7 - Nyandika Maiyoro na čtvrtém místě při Královských hrách 1958 v Cardiffu⁶⁶

Keino se narodil v roce 1940 v jižní části Rift Valley. Jeho otec pracoval na čajové plantáži a sám byl poměrně zdatným běžcem. Keino však brzy osiřel a ujala se ho teta. V padesátých letech ještě jako mladíka ho inspirovala generace keňských běžců, jako byl Mayioro a Kiptalem Keter. V letech šedesátých už se stal závodní ikonou. Jeho sláva byla ve výsledku mnohem větší, než sláva jeho dětského hrdiny. Za své atletické úspěchy byl oslavován nejen celým atletickým světem, ale také vlastní etnickou skupinou Nandi, kteří o jeho výkonech skládali oslavné písně. Když překonal světový rekord na 3 a 5 km, byl prohlášen za "největšího světového atleta" a stal se prvním světovým atletickým keňským hrdinou. Stal se vzorem pro školáky nejen v Keni, ale i v USA. Keinovy výkony na olympiádě v Mexiku 1968 byly nesporně nejúžasnější v dosavadní historii běhu na středních tratích. Athletic weekly ho pasoval závodníkem roku oproti takovým hvězdám, jakými byli Ron Clarke nebo Tommie Smith. Keino zvítězil na 1500 m ve druhém nejrychlejším čase historie, což bylo v roce 1968, vzhledem k nadmořské výšce Mexico City, považováno za nemožné. Keino navíc v předchozích dnech absolvoval pět závodů (rozběhy, semifinále a finále) a trpěl žaludečními bolestmi. Přesto skončil druhý i na 5 kilometrů a 10 km závod vzdal tři kola před cílem kvůli nesnesitelným bolestem. Po závodě mu byla diagnostikována

---

⁶⁶ http://www.racingpast.ca/john_contents.php?id=150

žlučnicková infekce. Nebyl to jeho jediný olympijský úspěch. V roce 1972 v Mnichově, jako absolutní nováček v této disciplíně, startoval na 3000 m překážek a hladce vyhrál. Navíc si připsal i stříbrnou medaili na patnáctistovce. Po návratu do Keni dostal prezidentské vyznamenání, stal se trenérem a koupil si farmu, kde vybudoval zázemí pro sirotky. Když počet sirotků překročil její maximální možnou kapacitu, v roce 1998 nechal vybudovat dětský domov, kde našlo útočiště na sedmdesát osiřelých dětí. Nebyly to tedy zdaleka jen sportovní úspěchy, díky nimž se Keino stal hrdinou.

Obrázek 7 - Kipchoge Keino poráží favorizovaného Jima Ryuna v závodě na 1500 metrů na Olympiádě 1968 v Mexico City⁶⁷

2.3.8. "Prize money" a globální nomádi

Člověk bez dobytka vlastně není plnohodnotným člověkem. Význam osoby určuje to, kolik kusů dobytka vlastní.
(Běhání s Keňany)

Když se Keňa v roce 1963 stala nezávislým státem, její atleti byli připraveni stát se součástí moderního globalizovaného sportu. V roce 1964 získal keňský běžec Wilson

---

⁶⁷ http://www.nytimes.com/2012/08/12/sports/olympics/kip-keino-set-standard-for-kenyan-runners-in-1968.html?_r=0

Kiprugut Chuma pro svůj stát první olympijskou medaili (bronzovou na 800 metrů). Výkony Mayiora a Keina v letech 1965 až 1968 pak již znamenaly definitivní průlom.

O úspěšné keňské a zejména kalendžinské běžce se brzy začaly zajímat americké univerzity. V sedmdesátých letech začali odcházet do Ameriky, kde mohli výměnou za své atletické úspěchy získat univerzitní titul. Vyhledávání mladých talentů se postupně přesunulo přímo do Keni, především do oblasti Rift Valley, kde žijí Kalendžinové.

V první fázi, od poloviny šedesátých, do poloviny osmdesátých let, byli Kalendžinové v první řadě "kosmopolitními nomády." Do této chvíle nebyly největší jejich motivací peníze. Uznání získávali především jako hrdinní propagátoři své vlasti, novodobí bojovníci, kteří si zároveň mohou běháním zajistit lepší život. Sportovní kariéra jim však nyní umožňovala cestování po světě a některým jejich výsledky otevřely dveře na americké univerzity, kde mohli dosáhnout kvalitního vzdělání a tím i možnosti získat slušné zaměstnání. Nicméně ve skutečnosti se většina stala sportovci na plný úvazek a status studenta byl pouze právní formalitou.⁶⁸ Často však i nadále v rozhovorech zdůrazňovali, že závodí především pro svou zemi a jsou na ni velmi hrdí.

Za velmi důležitý mezník ve vnímání běhu, jakožto symbolického kapitálu, považují zavedení tzv. "prize money"⁶⁹ v osmdesátých letech minulého století. Z velkých světových závodů prolomil bariéry nejprve maraton v New Yorku, po němž se přidal Londýn a další. Pořadatelé nejstaršího a nejproslulejšího maratonu v Bostonu se snažili vzdorovat dvě sezony, ovšem i zde podlehli tlaku v okamžiku, kdy v roce 1985 dosáhl vítěz nejhoršího času od roku 1977. V roce 1986 již i zde nabídli vítězům v mužské i ženské kategorii oficiálně 30 tisíc dolarů, plus dalších 25 tisíc za nový traťový rekord a pět tisíc za pokoření času 2 hodiny a 10 minut. Pro srovnání – dnes nabízí vítězům 100 tisíc, za druhé místo 40 tisíc, vozíčkářům 15 tisíc dolarů a podobně.

Ve stejné době začali nabízet „prize money“ organizátoři atletických mítinků po celém světě, přestože atletická federace trvala na tom, že atleti nepatří mezi profesionály a zachovala si přídomek „amatérská asociace“ až do roku 2001. Od poloviny osmdesátých let se však realita se sportovními ideály (seriózní přístup, amatérismus a fair-play) už rozcházela tak

---

⁶⁸ BALE, John and SANG, Joe. Kenyan running: movement culture, geography, and global change. Portland, OR: F. Cass, 1996, xvi, 209., str. 14

⁶⁹ "prize money" neboli finanční odměna za umístění v závodě

příkře, až se v roce 1998 zrodila Zlatá liga.⁷⁰ "V podstatě se to rovnalo přiznání, že atletika je stejný byznys jako všechno ostatní."⁷¹

Zavedení "prize money" také vzbudilo pozornost evropských atletických agentů, kteří zde vycítili příležitost k poměrně lukrativnímu byznysu. Nábor mladých atletů se ještě zintenzivnil. Díky sponzoringu mezinárodních firem se sportovními potřebami, začaly v Rift Valley vznikat nové a nové běžecké akademie. I když tyto "továrny na svaly" nenabízejí běžcům nic jiného, než organizované tréninky, jídlo a přístřeší, jsou stále plné mladých lidí, motivovaných nadějí na lepší život. Je však zapotřebí velkého štěstí a vytrvalosti v tréninku, aby se mladému závodníkovi otevřela možnost účastnit se atletických mítinků v Evropě. Toto "uctívání zlatého telete" v posledních patnácti letech ještě zintenzivnělo. Podíváme-li se na následující obrázek, pochopíme proč.

---

⁷⁰ Zlatá liga (anglicky IAAF Golden League) byl prestižní atletický seriál pořádaný mezinárodní atletickou federací IAAF v letech 1998 až 2009. Od roku 2010 byla nahrazena Diamantovou ligou, s jiným systémem bodování.

⁷¹ HEGER, Luboš. pro magazín RUN, dostupný na adrese <http://www.run-magazine.cz/clanky/?clanek=118>

<u>Women</u>		<u>Men</u>	
Kenya	25	Kenya	39
Ethiopia	20	Ethiopia	25
Sweden	12	France	3
Burundi	8	Great Britain	2
USA	4	South Africa	1
Morocco	1		

<u>Women</u>		<u>Men</u>	
Kenya	\$106,000	Kenya	\$158,500
Ethiopia	\$80,500	Ethiopia	\$74,500
Sweden	\$30,000	USA	\$13,500
USA	\$27,500*	France	\$13,000
Burundi	\$20,000	Great Britain	\$9,000
Morocco	\$9,500	South Africa	\$7,000
Great Britain	\$6,000	Italy	\$4,000
Russia	\$4,000	Djibouti	\$3,000
China	\$3,000	Morocco	\$3,000
Belarus	\$2,500	Qatar	\$2,500
Puerto Rico	\$2,000	Mexico	\$2,500
Canada	\$2,000	Azerbaijan	\$2,500
Bahrain	\$2,000	Poland	\$2,000
France	\$1,500	Canada	\$1,500
Tunisia	\$1,500	Spain	\$1,500
UAE	\$1,000	Eritrea	\$1,000
Germany	\$1,000	Bahrain	\$1,000

Obrázek 8 - Průběžná statistika získaných bodů / výdělků v bězích na střední a dlouhé tratě, po pěti závodech
Diamantové ligy v roce 2013⁷²

Velké mezinárodní maratony (a jejich štědré odměny) se staly natolik přitažlivými, že i nejlepší atleti jsou jim nezřídka ochotni dát přednost před olympiádou nebo mistrovstvím světa. Nejvíce dotované závody jsou na jaře (Boston, Londýn, Rotterdam) a na podzim (Chicago, Berlín, Amsterdam, New York), zatímco Olympijské hry probíhají většinou uprostřed léta. Atletické špičky běhají málokdy více, než dva maratony do roka a z toho vyplývá problém volby.

Mezinárodní ročenka atletických statistiků (ATFS annual)⁷³ v roce 2004 vypočítala, že existuje zhruba 130 maratonů mezinárodní úrovně, které nabízejí vítězům i dalším dobře umístěným značné finanční prémie. Od té doby se počet takových závodů ještě několikrát

⁷² <http://cloud259.com/category/diamond-league/>

⁷³ <http://atfs.org/>

znásobil. Rostoucí zájem o běhání s sebou přinesl i zvýšený zájem sponzorů a keňské atlety tak můžeme potkat (aniž by byli organizátory přímo pozváni) i na tradičních českých závodech jako jsou Běchovice nebo Pardubický vinařský půlmaratón. Z diskuze na největším českém běžeckém serveru behej.com⁷⁴ pak lze vyčíst, že tito běžci často zdaleka nepatří ke světové špičce a v naději na alespoň nějaký výdělek nahrazují kvalitu závodu jejich kvantitou:

Preiby 29.09.2013 18:30:32

"Já pořád nerozumím tomu fetiši keňských běžců úrovně jejich okresního přeboru, kteří objíždějí naše závody. To je asi jako kdybychom do Keni posílali hokejisty Slavoje Houslice, kteří asi nebudou úplně extratřída, ale na ně to stačit bude. To samý bylo na desítce v Domažlicích. Nepotřebuju vidět maníka, který dá Kocourkovi pět vteřin, buď ať pozvou nějaké opravdové hvězdy, nebo ať to nechají domácím, když už je to mistrovství ČR."

2hrady 29.09.2013 18:58:08

Nevím, jestli je na Běchovice zvou, k nám také přijeli bez nějakých pobídek. Je to asi na nich, na jaké závody jezdí, jen mám pocit, že čistě sportovní hledisko není primární. Jak jinak si mám vysvětlit, že v sobotu běží jeden těžký závod, v neděli druhý. Ale i to je jen a jen jejich věc. Jsem ale přesvědčený, že Maiyo mohl Běchovice vyhrát, kdyby se v sobotu nehonil u Jičina s Jirkou Magálem. Nakonec byl „jen“ dvakrát druhý. Chepkemei to dnes stačilo, i když včera v kopcích dostala od Táni Metelkové minutu a půl.

PetrK 29.09.2013 19:28:33

>> 2hrady, 29. 09. 2013 18:58:08 Naprostý souhlas. Ani pořadatelé dalších běžeckých seriálů a závodů neposílají zahraničním běžcům pozvánky. V době ekonomické krize jsou pro ně motivací i vypsání „prize money“. Pak se utaví dvěma těžkými starty během dvou dní. A to jsou další, kteří zvládnou během jednoho víkendu i tři starty na různých, někdy poměrně vzdálených místech. Člověka pak napadne, jak je to fyzicky možné. Jde také o to, zda to takto chtějí oni sami nebo spíš jejich manažeři, kteří si ukrojí podstatnou část z vyběhaných“ peněz.

A diskutující mají pravdu. Celý byznys se stal soběstačný. Obrovská chudoba a nezaměstnanost v Keni spolu s přílivem velkých peněz do mezinárodní atletiky a čínorodými atletickými agenty vytvořili půdu pro intenzivní nábor mladých talentů. Tento efekt je celkem přirozeně nejvíc znatelný mezi kalendřinskými dívkami a chlapci, jelikož právě oni jsou nejvýznamnějšími a hrdými nositeli běžecké tradice a úctyhodnou kombinací obávaných zlodějů dobytka a zlatých medailistů z mezinárodních atletických šampionátů.

---

⁷⁴ <http://www.behej.com/clanek/9920-bechovice-letos-dvoutisicove-neucast-kocourka-favorizuje-homolace>

Po roce 1980 se Kalendžinové rozdělili do pomyslných kategorií “námezdných běžců” anebo “navrátilců.” Námezdní běžci jsou motivovanými krátkodobými zisky. Mají “malé nebo vůbec žádné vazby k místním a žádný smysl pro místo a prostor, ve kterém se právě nacházejí a kde dělají svou tělesnou práci.”⁷⁵ S přihlédnutím k opravdu velkému množství kalendžinských talentů a tvrdé konkurenci v boji o omezené množství peněz, se zdá tento styl práce celkem pochopitelný. Společným cílem těchto atletů je vydělat za jednu sezónu co nejvíc peněz, protože v té další již nemusí být dost dobří, aby byli na velké atletické mítinky pozváni. Netrénují, aby dobře reprezentovali svou zemi. Trénují proto, že chtějí vítězit, protože když budou první, koupí si domek, pozemek a dobytek a ze zbytku zabezpečí co největší část rodiny. Dělají vlastně to samé, o co se snažili jejich předci. A jejich rodiny si jich proto váží.

Takzvaní navrátilci již jsou většinou zkušenější sportovci, ti, kteří v rozhovorech opakují, jak je pro ně důležité vyhrávat, poněvadž tím dělají čest své rodné zemi. Po konci sezóny se tam i vracejí, ale zejména proto, že tam existují mnohem příhodnější podmínky pro trénink (nadmořská výška, podnebí). Ať už ale patří do jakékoliv skupiny, všechny můžeme považovat za jakési novodobé "globální nomády."

V obou případech je vidět, že keňská běžecká kultura je se symbolickým kapitálem neodmyslitelně spojena. Ale právě proto, že je takovýmto cenným "artiklem" snaží se jej někteří využít pro prosazování nejrůznějších mimosportovních zájmů. Takové zásahy se však ve velké míře podílejí na destrukci autentického ideálu sportu.

2.3.9. Keňské slzy

"Keňské slzy"⁷⁶ nebo "Na zázrak padá stín," jsou titulky, které se v médiích v souvislosti s fenoménem keňských běžců objevují čím dál častěji. Masivní propojení pole politiky a ekonomiky s polem profesionálního sportu možná dalo Keňanům nový smysl běhu, ale přineslo s sebou i mnohé negativní jevy. Atleti opouštějí svou rodnou zemi, aby závodili za jinou, objevují se i psychické problémy, problémy s alkoholem a nevyhýbají se jim ani dopingové skandály. Níže uvádím pár nejznámějších příkladů.

V posledních letech můžeme pozorovat exodus keňských závodníků, mířících do USA, Evropy a hojně také do bohatých zemí Perského zálivu. Atleti začali odcházet za

---

⁷⁵ MAGUIRE, Joseph A. *Global sport: identities, societies, civilizations*. Malden, MA: Blackwell Publishers, c1999

⁷⁶ BRABEC, Luboš. *Maraton a jiné pošetilosti*. Grada, 2014, str. 108

lepšími finančními podmínkami, ale i větší šanci prosadit se do nominace na vrcholné závody. Již v roce 2003 startovalo na MS v Paříži přes deset Keňanů v dresech jiných států. Asi nejznámějším případem byl Stephen Cherono, který se stal těsně před šampionátem Kataranem a vyhrál pro svou novou zemi, už pod jménem Saif Saíd Šahín, zlato v běhu na 3000 metrů překážek. Ačkoliv v těchto letech zlákal nabídky vstřícných finančních prémie a velkorysých tréninkových podmínek v Kataru a Bahrajnu mnohonásobně více keňských atletů, (nejen) v Keni nejvíce kritizovaným mužem byl Šahín. Důvod je jednoduchý - katarský reprezentant byl ve skupině atletů s podobným osudem zdaleka nejúspěšnější. V zákulisí se tehdy objevily spekulace, že Cherono měl za přestup od Kataru slíben milion dolarů, atlet to však rezolutně popřel. "Je ale pravda, že Katar mi zaplatí každý měsíc tisíc dolarů a to i po skončení mé kariéry. Katar je země mnoha příležitostí."⁷⁷ Keňa se pochopitelně snažila trend odchodů mladých atletů do zahraničí zastavit, apelující především na jejich vlastenectví. K hlavním propagátorům vlastenectví mezi sportovci patřil i (dnes již bývalý) prezident Mwai Kibaki. "Odolejme pokušení vyměnit vlast za peníze. Tohle je země, která vám umožnila mezinárodní úspěch a uznání," řekl v oficiálním prohlášení. Počátkem roku 2014 však keňský finanční úřad zveřejnil své rozhodnutí uvalit na sportovce 30% daň z příjmů, což by jistě mělo za následek odchod dalších. Je třeba si totiž uvědomit, že 35% ze svého výdělku musí atleti zaplatit státu, ve kterém odměnu získali a 25% si rozdělí jejich sportovní agenti a manažer. Běžcům by tak zůstalo pouze 15%.⁷⁸ Lze tedy předpokládat, že si za novou vlast vyberou zemi s výhodnější daňovou sazbou.

Henry Rono se narodil v roce 1952 jako příslušník kmene Nandi. Stejně jako všichni jeho soukmenovci, byl především válečníkem. S běháním začal již na základní škole a díky dobrým výsledkům mohl později studovat a běhat v USA. Velmi záhy se nesmazatelně zapsal do historie moderní atletiky, když v rozmezí 81 dnů vytvořil čtyři světové rekordy na čtyřech různých vytrvaleckých tratích. Díky těmto výkonům byl také vyhlášen nejlepším sportovcem světa za rok 1978. V té době předběhl každého, bojoval pouze s časem. Ale bohužel také s alkoholem. V letech 1976 a 1980 se Keňa přidala k bojkotu Olympijských her a tím mu, v době jeho největší slávy, odepřela možnost získat olympijské zlato. Alkohol pak nad ním brzy začal vítězit. S atletikou skončil ve třiceti a postupem času se z něj stal alkoholik a tulák, závislý na armádě spásy. Trvalo mu dalších dvacet let, než se svých démonů zbavil. Na běžeckých kempech nyní přednáší rekreačním běžcům. Rono sice nikdy nepopíral, že

---

⁷⁷ http://sport.idnes.cz/kenan-cherono-bude-na-ms-zavodit-za-katar-ff1-/atletika.aspx?c=A030814_171859_atletika_rou

⁷⁸ <http://www.bbc.com/news/world-africa-25860645>

příčinou jeho pádu na dno společnosti byla především jeho nevyzpytatelná povaha, zároveň však neopomíná zdůrazňovat, že velkým dílem k němu přispěla i tehdejší politiky zmařená olympiáda, bezohlední manažeři a zkorumpovaní keňští úředníci.

Podobný osud, tentokrát ovšem s tragickým koncem, potkal o několik desítek let později i fenomenálního keňského běžce Samuela Wanjiru. Samuel byl jednou z nejzajímavějších postav novodobé atletiky a ve své době byl v Keni uctívanou národní hvězdou. Narodil se v roce 1986 a pocházel z velmi chudých poměrů, kvůli čemuž dokonce musel ve dvanácti letech opustit školu. Nejdříve trénoval doma, ale později se rozhodl odejít do 100 km vzdáleného běžeckého kempu v Nyeri pod zasněženým vrcholkem Mount Kenya. Trénink ve vyšších nadmořských výškách brzy začal přinášet své ovoce a Wanjiru v roce 2001, ve svých šestnácti letech, získal stipendium a odcestoval do Japonska. Japonský dril mu svědčil. V létě 2005 zaběhl při závodě Zlaté ligy juniorský rekord na 10 km, ale už tehdy bylo jasné, že ho více budou lákat silniční závody. V osmnácti překonal světový rekord v půlmaratonu a maratonská premiéra dopadla také velice slibně. Očekávání naplnil již o rok později při olympijském maratonu v Pekingu 2008. "Byl to dech beroucí závod. Keňský mladík si osvojil agresivní taktiku, která nemilosrdně drtila soupeře. Žádné vyčkávání, taktizování, spoléhání na finiš nebo pomoc vodičů. Wanjiru prostě v první polovině závod rozběhl co nejrychleji, prakticky start přepálil – a doufal, že odpadne co nejvíce soupeřů. Není to taktika, kterou se překonávají světové rekordy, ale vyhrávají se tak velké závody. Vedle Pekingu to později dokázal i na prestižních akcích v Londýně a dvakrát v Chicagu."⁷⁹ Olympijské vítězství z něj udělalo domácí celebritu nejvyššího stupně, jelikož Keňa do té doby na olympijské zlato v maratonu teprve čekala. Málokdo však do poslední chvíle tušil, že zdaleka ne tak úspěšně dokáže bojovat s alkoholem. Nejdříve byl zatčen, když opilý vyhrožoval manželce, chůvě a bodyguardovi, nelegálně drženou automatickou puškou a v roce 2011, ve věku 24 let, spáchal sebevraždu skokem s balkonu.

---

⁷⁹ BRABEC, Luboš - <http://www.bezECKySVET.cz/okenko-do-zahranici/olympijsky-vitez-wanjiru-se-zabil-skokem-z-balkonu/134>

Obrázek 9 - Samuel Wanjiru po vítězství v maratonu na Olympiádě v Pekingu 2008⁸⁰

Obrovský tlak na výkon, velká konkurence, vědomí, že příležitost dobře si vydělat se již nemusí nikdy opakovat - to jsou zřejmě důvody, proč se keňské atletice nevyhýbají ani dopingové skandály. Prvním, kdo zpochybnil "čistotu" keňských výkonů, byl švédský vědec Bengt Saltin, který tvrdil, že mezi lety 2008 a 2010 byly krevní hodnoty keňských běžců startujících v Evropě výrazně vyšší než v předchozích letech. V květnu 2012 pak německý novinář Hajo Seppelt přišel s reportáží pro televizi ARD, podle níž se v keňském Rift Valley hojně užívá EPO, krevní doping a stimulanty. Jako údajný agent sportovců tu strávil nějakou dobu a setkal se i s lékaři, kteří mají běžcům vpichovat zakázané látky výměnou za podíl na prémiech ze závodů.⁸¹ Na kontinentu byly podle webu WADA⁸² tou dobou pouze dvě antidopingové laboratoře, jedna navíc bez akreditace. "Běžci se tak testům podrobovali spíš při závodění ve světě. „Nezbytné podmínky nebyly v Keni dosud vytvořeny. Pro vzorky krve, jejich transport a analýzy existují přísná pravidla. Ta nejsou splněna. Neexistuje efektivní testování, proto není možné doping vyloučit," uvedl Gabriel Dollé, lékařský šéf Mezinárodní atletické federace IAAF.⁸³

A to se bohužel dosud nezměnilo. 25. září 2014 při mimosoutěžní kontrole odevzdala pozitivní vzorek keňská běžecská hvězda Rita Jeptová, která vyhrála loni i letos slavné

⁸⁰ <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/sport-obituaries/8517467/Samuel-Wanjiru.html>

⁸¹ <http://sportsnewsarena.com/ak-to-comment-on-shocking-doping-claims-amongst-kenyan-runners----->

⁸² Světová antidopingová agentura, dostupné na: <https://www.wada-ama.org/>

⁸³ Barbora Žehanová: Na zázrak padá stín – Jsou výkony všech keňských běžců čisté? Deník Sport ze dne 1.10.2012

maratony v Bostonu a Chicagu a v předstihu si zajistila prvenství i lukrativní prémii (více než 11 milionů korun) za vítězství v seriálu World Marathon Majors.⁸⁴ Pozitivní nález na krevní doping EPO potvrdil i kontrolní vzorek a Jeptoovou tak čeká disciplinární řízení u keňského svazu.

Zdá se, že keňská atletika má širší problém. I přes kritiku WADA za laxní přístup ke kontrolám, bylo v posledních letech odhaleno na 30 zdejších dopujících atletů. Nekompromisní a tvrdý svět vrcholové atletiky, čím dál víc se vzdalující jeho ideální podobě, si tak vybírá svou daň i u těch, jejichž přirozená dominance v tomto odvětví se zdála být dosud nezpochybnitelná.

2.3.10. Pátrání po příčinách běžecké dominance

Bylo již sepsáno mnoho vědeckých teorií, které se snaží tento jev vysvětlit. A před závěrečným shrnutím pokládám za přínosné tyto teorie krátce zmínit, jelikož jejich závěry dobře dokreslují současný obraz vrcholové keňské atletiky. Především dokazují, že žádná z uvedených "výhod" nezaručuje úspěch sama o sobě. K jeho dosažení je vždy třeba hodně času, tvrdé práce a odříkání.

Tradičně zmiňovanou možnou příčinou keňského úspěchu je život a trénink ve vyšší nadmořské výšce. Je pravda, že život ve velkých nadmořských výškách zvyšuje počet červených krvinek, které organizmus potřebuje k okysličování svalů. Dochází pak k lepšímu prokrvení a tělo efektivněji využívá kyslík. Na světě však žijí miliony lidí v podobných podmínkách – na americkém západě, v Mexiku, v Andách, ve střední Asii. Přesto obyvatelé těchto území dohromady vyhráli méně medailí ve vytrvalostních bězích, než půl milionu obyvatel distriktu Nandi v Keni.

Ani další možná vysvětlení, jako je speciální strava nebo genetická dispozice, samy o sobě neobstály. Genetika získala mezi výzkumníky poměrně velkou pozornost, ale v současné době ani pro tuto teorii neexistují přesvědčivé důkazy. Správná strava je sice nezbytná pro náročný trénink, ale to je vše. Dlouhá léta se tomuto problému věnoval zejména tým vědců pod vedením Bengta Saltina z Dánského institutu sportovních věd v Kodani, ale i mnoho dalších. "John Manners, autor několika knih o keňské atletice, se domnívá, že dědičné vlohy Kalendžinů k běhání existují a mohly by vyplývat z jejich životního stylu. "Kalendžinové by

---

⁸⁴ WMM je seriál původně pěti, nyní již šesti největších světových maratonů. Běhá se od roku 2006.
zdroj: http://sport.idnes.cz/rita-jeptoova-maraton-doping-di9-/atletika.aspx?c=A141031_173712_atletika_ten

mohli být zjevně obdařeni nějakými kolektivním genetickým talentem, vysvětluje Manners. Žení se jen mezi sebou, žijí po staletí ve výškách nad 2000 m a tráví většinu času sháněním svých stád." Manners tím poukazuje na fakt, že základní charakteristikou kultury Kalendžinů je pastevectví. „Mladí muži jsou lépe vybavení pro tento styl života, protože dobytek byl vždy měřítkem bohatství v jejich společnosti. Čím více nových kusů mladý muž získal, tím více žen si mohl dovolit. Není těžké si představit, že taková reprodukční výhoda by po několika staletích mohla způsobit významný posun v genetické výbavě této skupiny.“⁸⁵ Jak bychom pak ovšem mohli vysvětlit fakt, že sousední národy (Kikujové nebo Gusiové), kteří byli taktéž tradičními zloději dobytka, se novodobými atletickými hvězdami v takové míře nestávají?

Keňské hvězdy v rozhovorech velice rády zdůrazňují, jak k jejich úspěchu vedlo každodenní běhání do školy v dětství. Jak již bylo uvedeno, škola byla docela jistě důležitou institucí, pokud jde o zavedení evropského pojetí atletiky do afrického prostředí. Přesto se však zdá, že školství jako takové bylo v tomto směru silně nadhodnocené. Jednak do příchodu kolonizátorů žádné školy neexistovaly a za druhé to bylo jen několik málo (především) chlapců, kteří do školy před válkou vůbec chodili. Jinými slovy lze říci, že kalendžinské děti běhají do školy maximálně šedesát let, což znamená celkem šest generací běžců. Samozřejmě nevíme nic o frekvenci, kvantitě a intenzitě takového běhání. Na základě nedávných výzkumů, zaměřených na běh jakožto způsob dopravy,⁸⁶ lze odhadnout, že běhání do školy může mít pozitivní vliv na člověka v podobě méně častých zranění. Také se díky němu vytváří poměrně velká základna, ze které se mohou mladí běžci rekrutovat. Nicméně z vědeckého hlediska nelze časté běhání v dětství považovat za příčinu úspěchu. "Například Etiopan Haile Gebrselassie skutečně každý den běhal do školy 10 kilometrů, ale to neplatí o jeho největším soupeři, Keňanu Paulu Tergatovi. Vidíte to pokaždé, když čtete noviny a magazíny, ale je to mýtus, tvrdí Tergat, jeden z nejlepších světových běžců na tratích 5 a 10 kilometrů. *V mém případě byla škola asi osm set metrů od mého domova. Ve skutečnosti jsem neměl rád běhání do školy a nebyl jsem v něm příliš dobrý.*"⁸⁷ Běhání do školy u dětí, však přeci jen může mít na jejich pozdější výkonnost pozitivní vliv, což dokládá studie R. Scotta a V. Onywery.⁸⁸ Podle ní celých 83 % elitních keňských běžců běhalo v mládí několik kilometrů denně do školy, stejně tak 68 % etiopských maratonců a 43 % běžců na 5 až 10

⁸⁵ GRASGRUBER, Pavel a Jan CACEK. Sportovní geny. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2008, str. 335

⁸⁶ SALTIN, B., LARSEN, H., TERRADOS, N., BANGSBO, J., BAK, T., KIM, C. K., SVEENHAG, J. and ROLF, C. J. (1995), Aerobic exercise capacity at sea level and at altitude in Kenyan boys, junior and senior runners compared with Scandinavian runners. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 5: 209–221

⁸⁷ <http://www.run-magazine.cz/clanky/?clanek=240>

⁸⁸ SCOTT, Robert A. et al. - No association between Angiotensin Converting Enzyme (ACE) gene variation and endurance athlete status in Kenyans, 2005

kilometrů. Na druhou stranu se však průměrná populace do škol dopravovala ze 78 % chůzí (nikoliv během) nebo jinými dopravními prostředky. Význam pohybové aktivity v mladším školním věku vyzdvihuje i evropská běžecká legenda Lasse Virén. Na konferenci o tréninku mladých evropských vytrvalců ve finském Pajulahti (2009) uvedl, že kromě talentu vidí jako příčinu své výkonnosti fakt, že strávil v dětství cca 35 hodin týdně všestranným sportováním s vrstevníky.

Dánští vědci srovnávali také tréninkový systém Keňanů s Evropany a zjistili, že afričtí vytrvalci trénují nesrovnatelně tvrději. Někteří bílí běžci se sice vyrovnali Keňanům délkou svých týdenních tréninkových dávek, nicméně většina z nich probíhala při intenzitě daleko nižší. Kim McDonald, bývalý agent a kouč mnoha keňských běžců, k tomu říká: „Najdete pár Američanů, kteří jsou ochotni trénovat velmi tvrdě. Najdete pár Britů, kteří jsou ochotni trénovat velmi tvrdě. Ale jako skupina nic nesnese srovnání s Keňany. Vítězství je pro ně šancí vrátit se zpět, koupit si půdu a podporovat své rodiny.“⁸⁹ Paul Tergat souhlasí: „Není v tom žádná záhada. Všichni jsme jen lidé. Nikdo z nás nemá dvě srdce, ale žádný národ netrénuje tak tvrdě jako oni. Je velmi těžké soupeřit s někým, kdo ví, že jeho jediná šance na slušné živobytí je běhání.“ Takže ano, peníze jsou samozřejmě silným motivem, ale Biwott a Kip Keino získali v roce 1968 zlaté medaile v amatérské olympiádě. Někteří organizátoři západních závodů a agenti si dokonce stěžují, že Keňané jsou málo chamtiví. Mnozí zamíří domů, jakmile našetří 20 000 dolarů, což jim stačí na koupi farmy.

Jak je vidět, žádná z výše uvedených teorií sama o sobě obstát nemůže. Autor pozoruhodné knihy *Sportovní geny*⁹⁰ v závěru říká, že " klíčem k řešení keňské záhady je pravděpodobně především studium svalového metabolismu a antropologických rozdílů. Tyto rozdíly jim dávají sice velmi malou výhodu oproti ostatním běžcům, avšak ve světě dnešní atletiky, kdy o vítězi často rozhodují desetiny sekundy, velice podstatnou." Je ale jasné, že přírodní talent nestačí. Pokud chcete něčeho dosáhnout ve sportu, stejně jako v čemkoliv jiném, musíte každý den tvrdě trénovat. Mediálně vděčné téma to ale bohužel není.

---

⁸⁹ WIRZ, J. *Run to Win: The Training Secrets of the Kenyan Runners*, Meyer & Meyer Verlag (May 30, 2006), str. 29

⁹⁰ GRASGRUBER, Pavel a Jan CACEK. *Sportovní geny*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2008, 480 s., str. 332

3. ZÁVĚR

Člověk začal běhat ve stejné době, kdy se rozvinula bipedie. Běh je základem většiny dnešních sportů. A ačkoliv má dnes pro většinu lidí význam především jako prostředek k hubnutí nebo relaxaci, ti nejschopnější a nejvytrvalejší běžci byli v některých kulturách odpradáva obdivování a uctívání, ať už jako úspěšní lovci, olympijští vítězové nebo udatní válečníci. Viděno Bourdieho optikou, můžeme konstatovat, že schopnost dobře běhat s sebou nesla určitý symbolický kapitál. V některých jiných kulturách tomu tak ale nebylo. Běh se sice vyvinul jako jeden z dominantních prvků, ale sám o sobě žádnou symbolickou hodnotu neměl. Byl to například "pouhý" způsob dopravy nebo meditace.

V této práci jsem se zaměřila především na kulturu východoafrického kmene Nandi, který je součástí národa Kaledžinů, obývající dnešní západokeňskou vysočinu. Pokud víme, jejich tělesná kultura s běháním pravděpodobně vždy souvisela. Kalendžinové byli honáky dobytka a ten pro ně měl neobyčejnou symbolickou hodnotu. Získávali jej především krádežemi, kvůli kterým bylo třeba rychle překonávat velmi dlouhé vzdálenosti. Nejlepší a nejvytrvalejší běžci měli nejvíce dobytka a byli tak považováni za velice bohaté a úspěšné válečníky. Pak přišla kolonizace Afriky. Zvyk krádeží dobytka, tak jak byl dosud praktikován, nebyl pro kulturu kolonizátora akceptovatelný. Anglické pojetí běhu jako zábavy, která má význam sama o sobě, zas dlouho nedávalo smysl Kalendžinům. Původní tělesná kultura však nadále ustupovala a do světového profesionálního sportu začal čím dál více pronikat vliv médií, ekonomiky a politiky. Kalendžinům se tak znovu otevřela možnost získat symbolický kapitál běháním, tedy prostředkem, který jim byl donedávna zcela přirozený.

Během psaní se tak ukázala zřetelná souvislost mezi vývojovou historií kalendžinské sportovní kultury a nevídaným úspěchem, kterého následně dosáhli v mezinárodní atletice. Za několik málo desetiletí se jejich běžecká kultura stala součástí zcela odlišného tělesného kulturního kontextu, v tomto případě soudobého globálního sportu.

Velmi podstatnou roli v procesu této integrace, jistě sehrála vzájemně se ovlivňující pole ekonomiky a médií. Běh jakožto vysoce kompetitivní disciplína, byl velmi vděčným mediálním námětem a tím i výhodným obchodním artiklem, nesoucím s sebou značný symbolický kapitál. Keňští běžci dostali neopakovatelnou možnost prezentovat Keňu globálnímu světu jako skutečně plodný a úspěšný národ, jehož úspěchy jej posilují a vnitřně stmelují. Média však s sebou přináší i mnohé negativní důsledky. Jednostranně soustřeďují pozornost pouze na úspěch, ne na cestu k jeho dosažení. Všímají si finančních příjmů, přestupů, afér a skandálů veřejného i soukromého života sportovců a sféra jejich přípravy k

výkonům, jejich úsilí, odříkání, překonávání mnoha překážek, rizik (např. zranění), zůstává téměř utajena. Je tu i nerovnost mezi sporty: rozdíl mezi velmi dobře placenými sportovci a těmi, kteří jsou schopni podávat neméně vynikající výkony, vyžadující také dlouhodobou a náročnou přípravu, ale v méně kompetitivních a tedy i divácky atraktivních sportech. Zde můžeme najít i odpověď na otázku, proč některé jiné disciplíny (např. vrhačské) již tolik symbolickým kapitálem nedisponují.

Stereotypně uvažující pozorovatelé zároveň často znehodnocují výkony Keňanů tím, že obrazejí pozornost na teorie, vysvětlující jejich nadstandardní výkony determinací životního prostředí a které z nich dělají “sportovce od přírody.” Jak jsme si ale ukázali, tak jednoduché to není a současný status keňských atletů na poli dálkového běhání je výslednicí více faktorů.

Bohužel se zdá, že Coubertinova myšlenka novodobého olympismu se čím dál více ztrácí. Bourdieho řešení, totiž již zmíněný seriózní přístup ke sportu, návrat k amatérismu a fair play, se na poli profesionálního sportu zdá být v současné době utopií. Bylo by třeba zrušit veškeré odměny za vítězství, běhat jen pro výkon a z lásky k běhu. Pozitivně vnímám to, že právě z těchto důvodů běháme alespoň my ostatní. A že je nás čím dál víc.

4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ACUÑA DELGADO, Ángel. *The rarámuri race as a metaphor of cultural resistance*. Journal of Human Sport and Exercise. 2009, vol. 4, issue 1, s. 6-19. DOI: 10.4100/jhse.2009.41.02.
- BALE, John. *Sport as power: running as resistance* at SHARP, Joanne P. *Entanglements of power: geographies of domination/resistance*. New York: Routledge, 2000, xvii, 301 p. ISBN 04-151-8435-5. (148 - 164)
- BALE, John and SANG, Joe. *Kenyan running: movement culture, geography, and global change*. Portland, OR: F. Cass, 1996, xvi, 209. ISBN 07-146-4218-5.
- BOURDIEU, Pierre. *Sport and Social Class*. Social Science Information, 1978, roč. 17, č. 6, s. 819–840.
- BOURDIEU, Pierre. „*Program for a Sociology of Sport*.“ Sociology of Sport Journal, 1988, roč. 5, č. 2, s. (153–161)
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.
- BOURDIEU, Pierre. *The State, Economics and Sport*. *Sport in Society*, 1998b, roč. 1, č. 2, s.15–21.
- BRABEC, Luboš. *Maraton a jiné pošetilosti*. Grada , 2014. ISBN 978-80-247-5076-7
- BRAMBLE, Dennis M. and LIEBERMAN, Daniel E. *Endurance running and the evolution of Homo*. *Nature*. 2004-11-18, vol. 432, issue 7015, s. 345-352. DOI: 10.1038/nature03052. Dostupné z: <http://www.nature.com/doifinder/10.1038/nature03052>
- CASHMORE, Ernest. *Making sense of sports*. 5th ed. New York: Routledge, 2010, xiv, 586 p. ISBN 978-041-5552-219.
- DANBURY, Richard. Third edition researched and updated by Alexander STEWART a [cartography Jane Thomas and Nick HILL]. *The Inca trail: Cusco*. 3rd ed., reprinted with amendments. Hindhead: Trailblazer Publications, 2006. ISBN 18-737-5686-0.
- GUTTMANN, Allen. *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press, 2004
- GRASGRUBER, Pavel a Jan CACEK. *Sportovní geny*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2008, 480 s. ISBN 978-80-251-1873-3.
- HEINRICH, Bernd: *Endurance predator*, Outside magazine, September 2000
- KUZMIŠČEV, Vladimír: *Zlatá říše Inků*. Praha Lidové nakladatelství 1985
- MAGUIRE, Joseph A. *Global sport: identities, societies, civilizations*. Malden, MA:

Blackwell Publishers, c1999, 239 p. ISBN 07-456-1532-5.

MAGUIRE, Joseph a kol. *Sport Worlds: A Sociological Perspective*. Champaign, IL: Human Kinetics, 2002.

MCDOUGALL, Christopher. *Born to run: a hidden tribe, superathletes, and the greatest race the world has never seen*. 1st ed. New York: Alfred A. Knopf, 2009, 287 p. ISBN 03-072-6630-3.

ONYWERA, Vincent O., SCOTT, Robert A., BOIT, Michael K. a PITSILADIS, Yannis P. *Demographic characteristics of elite Kenyan endurance runners*. *Journal of Sports Sciences*. 2006, vol. 24, issue 4, s. 415-422. DOI: 10.1080/02640410500189033

RŮŽIČKA, M., VAŠÁT, P. Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole – kapitál – habitus. *AntropoWebzin* 2/2011. Dostupné na adrese <http://antropologie.zcu.cz/zakladni-koncepty-pierra-bourdieu-pole-kapital-habitus>

SÁBL, Václav. *Od Olympie k Římu*, Sportovní a turistické nakladatelství, Praha 1960

SALTIN, B., LARSEN, H., TERRADOS, N., BANGSBO, J., BAK, T., KIM, C. K., SVEENHAG, J. and ROLF, C. J. (1995), *Aerobic exercise capacity at sea level and at altitude in Kenyan boys, junior and senior runners compared with Scandinavian runners*. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 5: 209–221. doi: 10.1111/j.1600-0838.1995.tb00037.x *Scand J Med Sci Sports* 1995, 5:209-221

SANDS, Robert edited by SANDS, Linda. *The anthropology of sport and human movement: a biocultural perspective*. Lanham, Md.: Lexington Books, c2010, xi, 353 p. ISBN 978-073-9149-416. str. 187

SCOTT, Robert A., COLIN MORAN, RICHARD H. WILSON, VINCENT ONYWERA, MICHAEL K. BOIT, WILLIAM H. GOODWIN, PETER GOHLKE, JOHN PAYNE, HUGH MONTGOMERY a YANNIS P. PITSILADIS. No association between Angiotensin Converting Enzyme (ACE) gene variation and endurance athlete status in Kenyans. *Comparative Biochemistry and Physiology Part A: Molecular*. 2005, vol. 141, issue 2, s. 169-175. DOI: 10.1016/j.cbpb.2005.05.001.

SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita a Paido, 2006. 412 s. Pedagogická edice. ISBN 80-210-4201-X.

SHARP, Joanne P. *Entanglements of power: geographies of domination/resistance*. New York: Routledge, 2000, xvii, 301 p. ISBN 04-151-8435-5. (str. 148-164)

SMART, Barry. *The Sport Star: Modern Sport and the Cultural Economy of Sporting Celebrity*. London: Sage Publications Ltd, 2005.

STEVENS, John. *The marathon monks of Mount Hiei*. S.l.: Echo Point Books and Media,

2013. ISBN 16-265-4995-8.

SVOBODA, Arnošt. *Autenticita sportovního pole: Případ profesionálního sportu*. Časopis Sociální studia [online]. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií 1/2011 str. 12

WALTON, Theresa A. *Steve Prefontaine: From Rebel With a Cause to Hero With a Swoosh*. Sociology of Sport Journal, 2004, roč. 21, č. 1, s. 61–83.

Dostupné z: <http://www.jhse.ua.es/index.php/jhse/article/viewArticle/29>

WIRZ, J. *Run to Win: The Training Secrets of the Kenyan Runners*, Meyer & Meyer Verlag (May 30, 2006) ISBN-10: 1841261882